

Inga

2011

Utgitt av Varteig Historielag

Redaksjonskomitè for Inga 2011:

Solveig Rød, Øistein Bøe, Wigdis Bergby og Hans Erik Pedersen

Forsiden: Varteig Meieri. Tegnet av Anne Sofie Bergerud

Kjære leser!

Det er Inga-hefte nr. 27 i rekken som du nå holder i hendene. Gjennom årlige utgaver siden 1985 har Varteig Historielag bidratt til å sikre god lokalhistorie for ettertiden, og årstidsskriftet har forhåpentlig også vært med på å styrke vår lokale identitet.

År om annet har heftet økt i volum, og vi er glade for at vi også i år kan gi ut et skrift på i alt 84 sider. Her bør det være noe av interesse for enhver.

Uten kommunesammenslutningen i 1992, ville Varteig i år kunnet feire 150-årsjubileum som egen kommune. Nå er dette et ikke-jubileum, men vi har bladd i protokoller og avisårganger og gjenoppfrisker stormarkeringen i 1961. Av andre artikler nevner vi livet på Meieriet, Varteig-boka til Olav Spydevold og kong Frederik IIs bibel som er skjenket historielaget. Vi bringer også intervju med Jens Spydevold, og vi har vandret på nedlagte boplasser langs Kongsrudveien. I vår presentasjon av gårder er vi i år kommet til nordre Brusevold og søndre og nordre Bråten.

Er artiklene i Inga viktige for lokalhistorien, er annonsene like sentrale for at Varteig Historielag skal ha økonomisk forutsetning for å gi ut årstidsskriftet. Vår oppfordring er derfor:

Støtt annonsørene – de støtter oss!

God lesning!

Innhold:

Da Varteig feiret seg selv. Om Kommunejubiléet 1961	side	3
Varteig-boka – et livsverk som trengte en finish. Om Knut Weel Engebretsen som redigerte boka.	side	11
Han fikk aldri se boka ferdig - historien om Varteigboka	side	15
Om visesang på vedkassa og fiskeboller til 65 øre. Om livet på Meieriet	side	20
Det hele startet i 1884. Historien om Varteig Meieri	side	26
Et 422 år gammelt bibel-klenodium	side	28
Ole Brunsby - Bondegutten som ble kjøpmann.	side	31
Jens Spydevold - en arbeidets adelsmann	side	33
Boplasser langs en landevei (Kongsrudveien).	side	37
Søndre Bråten, gnr 3008, bnr 5 og gnr 3014, bnr 4	side	46
Nordre Bråten, gnr 3014, bnr 6	side	54
Brusevold Nordre, gnr 3037, bnr 3, 4 og 5	side	61

Da Varteig feiret seg selv

Varteig ble egen kommune i 1861. Det virker ikke som tidligere runde år var markert. I 1961 slo man imidlertid på stortromma og laget et skikkelig 100-årsjubileum. Kommunen selv spilte en forholdsvis passiv rolle, mens det var bygdas rike foreningsliv som dro hovedlasset.

Det var Varteig Bondelag som dro det hele i gang. De inviterte Vartig kommune og andre lag til et møte på Kommunelokalet 21. april 1960. Møtet skulle dreie seg om en utstilling i anledning av Varteig kommunes 100 års-jubileum.

Møtet ble ledet av bondelagets formann Ole Larsen Småberg. Ordfører E. Brusevold orienterte om anledningen til at man i 1961 kunne feire 100-årsjubileum som egen kommune. Han sa også at kommunen så med all mulig velvilje på et slikt arrangement og han antydte at kommunen i så fall kunne bidra økonomisk. Fru Oland foreslo at de respektive foreninger nå skulle avholde egne møter og diskutere saken internt for så å komme tilbake til en mer bindende ordning. Dette ble enstemmig vedtatt og nytt møte ble bestemt til 30. mai.

På dette møtet ble det valgt hovedkomite for gjennomføring av jubileet. Den besto av: Formann Ole Larsen Småberg, nestformann Einar Brusevold, komitemedlemmer Alma Knatterud, Aslaug Bergerud og Hans

Basken. Sekretær ble Julius Berg.

Hovedkomiteen

Vi har snakket med de to av medlemmene som fremdeles lever, Aslaug Bergerud og Julius Berg. Over 50 år har nok slettet ut mange detaljer fra komitearbeidet, men til gjengjeld kan vi støtte oss til en fylldig og lettlest protokoll ført i pennen av Julius Berg.

Aslaug og Julius husker at det ble mange møter. Opptelling i protokollen viser at det ble hele 20, første gang 2.8.60 og det siste 3.4.62. Det ble mye arbeid men den entusiasme og oppslutning som bygdas befolkning viste, gjorde det lystbetont.

Det var ingen alderstung komité. Flertallet av medlemmene var mellom 35 og 40 år.

Komiteen vedtok å gå for to arrangementer, først 5./6. august og så 30.9/1.10. Den tradisjonelle Bygdedagen som Bygdelaget var ansvarlig for, skulle gå inn som en del av arrangementet søndag 6. aug. Komitéen startet også med å oppnevne en rekke underkomiteer

Deltakende foreninger på møtene som Varteig Bondelag inviterte til

Varteig Bygdelag, Varteig Bondevinnelag, Varteig Sanitetsforening, Varteig Idrettslag, Varteig Skogeierlag, Varteig Hagebrukslag, Varteig Binæringsforening. Varteig Hesteavlslag og Varteig Egglag var invitert men deltok ikke. Ole Larsen Småberg, formann i bondelaget, ledet begge møtene.

Hovedkomitéen: Stående fra v.: Hans Basken, Julius Berg og Einar Andersen. Sittende fra v.: Einar Brusevold, Aslaug Bergerud og Ole Larsen Småberg. Opprinnelig var Alma Knatterud valgt som medlem men hun døde våren 1961. Einar Andersen tiltrådte komitéen som repr. for Varteig Sparebank som støttet arrangementet med et betydelig beløp. Fotograf: Solberg Foto

for forskjellige aktiviteter. Det ble etter hvert utarbeidet egne instruksjoner for de fleste av disse.

Økonomien måtte det selvfølgelig arbeides med. Det første budsjettforslaget ble forståelig nok revidert etter hvert som man fikk oversikt over omfanget. Tidlig ble det bestemt at det skulle utgis en egen katalog med program og informasjon.

Det var stadig kontakt med underkomitéer, og med informasjon tilbake til de deltakende foreninger. Av protokollen kan en bare lese om én uenighet med underkomitéene: Underholdningskomitéens forslag om folkeviseleik ble ikke godkjent.

Kommunens rolle

Jubileet ble initiert og gjennomført av bygdefolket. Gjennomgang av protokoller fra

Paradens ankomst ved Varteig skole. Fra v.: Fylkesmann Karl Hess Larsen med frue, Olaug og Einar Brusevold, Ragnhild og Ole Larsen Småberg. Kusk er Anker Bergby. Fotograf Sverre Brusevold, eier Sigrund Brusevold

herredstyre/formannskap i perioden viser at saken ikke var oppe til politisk vurdering. Kommunen var representert i komitéen med ordfører. Formannskapet ble invitert til et møte.

Det var kommunen som betalte for middagen til de inviterte gjestene ved åpningen. Utgiftene til denne må ha vært dekket av en diversepost i budsjettet. Vi kan vel godt gå ut fra at politikerne nok hadde sine uformelle samtaler om saken.

Lørdag 6.8.

Værgudene var på arrangørens side. Fredag plasket regnet slik at utstillingsområdet liknet en dam.

Underkomitéer som ble oppnevnt av hovedkomitéen.

Registrering av gamle redskaper	Anders Sælid (formann), Anna T. Kokkim, Asbjørn Kullerud, Agnes Kultorp, Arve Brusevalddalen, Alma Knatterud, Randi Sikkeland, Ole Spydevold, Ole Bøe, Otto Brenne, Judith Grythe og Synnøve Hasle
Dyreutstilling	Gunnar Brenne (formann), Aasmund Gabestad og Eugen Grøtvedt
Hagebruk	Hagebrukslaget
Plasskomite	Johan Sikkeland
Fest- og finanskomite	Martin Lunde (formann), Oddmund Engebråten, Edvart Brusevold, Agnes Berg, Randi Sælid og Jorun Spydevold
Skogbruk	Styret i Skogeierforeningen
Trafikk og parkering	Kjell Borgen (formann, ble pga. sykdom erstattet av Ole K. Brenne sommeren 1961), Einar Gressløs og Håkon Gressløs
Underholdning	Ragnhild Brenne (formann), Bjarne Basken, Signe Medalen, Sverre Brusevold, Kari Brenne, Solveig Bergerud og Synnøve Gressløs

Otto Brenne fungerte som kasserer.

Lørdag skinte solen og det ble fint stevnevær begge dagene.

Det hele startet med opptog fra Småbergkrysset. Her ble gjestene fraktet i gamle vogner til sentralskolen. Først kom to ryttere, Øvind Lunde og Bjørgan Belsby, og deretter en landauer med fylkesmann Hess Larsen og ordfører Brusevold med hustruer. Kusk var Anker Bergby.

Under innmarsjen på skolen spilte Klang under ledelse av Olav Grønstad. Ole Larsen Småberg ønsket den store forsamlingen velkommen og redegjorde for arrangementet. Han understreket den store entusiasmen i bygda. Fylkesmannen som stod for den offisielle åpningen av utstillingene, skrøt av Varteigs vekst og framgang. Og ettersom den hadde kommet helskinnet gjennom Scheikomiteéns skjærsild, kunne kommunen leve sitt selvstendige liv i ennå hundre år. Han syntes for øvrig at det var synd at den flotte utstillingen skulle vare så kort tid:

”Mange, mange ville hatt glede og utbytte av å se den.”

”Det strøymer på meg so eg knapt kan anda.”

Det var ordfører Brusevold som med dette sitatet ga uttrykk for den overveldende hyllest kommunen ble til del fra nabokommuner og fylkesmann. Ordene falt ved avslutningen på kommunens middag for 125 innbudte gjester. Da hadde han selv først holdt hovedtalen om Varteigs utvikling gjennom hundre år.

Ordfører Karl H. Karlson fra Tune påpekte at vartingene ikke var noen husmenn under Tune for hundre år siden. De var jevnbyrdige brødre og skiltes som sådanne. Han var full av beundring over utstillingen og arrangementet.

Ordfører Sverre Andersen fra Sarpsborg pekte på alle de gjevne menn som hadde kommet fra Varteig. De var alle blitt gode byborgere, men alle dager tro mot sin hjem-

bygd. Om arrangementet sa han at ingen bykommune kunne ha klart noe liknende. I byene mente folk at slikt måtte kommunen ta seg av. Her hadde bygdefolket gjort det selv!

Ordfører Johan Stenholdt fra Skjeberg var imponert over hva den lille kommunen hadde fått til, særlig den nye sentralskolen. Varaordfører Odd Holøs fra Rakkestad skrøt av det gode naborforholdet mens ordfører Olav Schie fra Skiptvet syntes at det nå hadde vært nok taler og nøyde seg med å overrekke gaven.

Det var også taler av Olav Westgaard, fru Oland, Ole Dalene og Aasmund Gabestad. Tilslutt avrundet fylkesmann Hess Larsen med også å uttrykke sin beundring for arrangementet. Varteig var en god kommune og han håpet at bygdas og bygdefolkets særpreg måtte bevares. Små kommuner kan ha en styrke som store kommuner mangler.

Utstillingen

Dyreskuet med bedømmelse foregikk på lørdag og startet tidlig på dagen. Programmet viser at det var innmeldt hele 130 storfe men bare 13 svin. Det ble ikke delt ut noen 1. premier. Det var heller ikke ventet i et så lite område som Varteig. Det

Scenen som var bygget i skolegården. Til høyre sees huset til Henrik Sælid, nederst i Vartunveien. Fotograf Sverre Brusevold, eier Sigrund Brusevold

ble imidlertid tildelt 25 2. premier. Gunnar Brenne hadde de to beste dyrene. Det hadde vært lite oppdrett av avlsgris i Varteig men nå var det kjøpt inn en rekke førsteklasses avlsdyr. Hele ni stykker fikk 2. premie. Det ble skrytt veldig av det kolossale arbeidet som arrangørene hadde nedlagt for å gjøre skuet vellykket.

Parallelt med dyreskuet ble det arrangert maskinutstilling med sju utstillere.

Det var også lagt inn en traktor-tevling på skoleplassen. Det var ferdigheter med traktor og tilhenger som ble testet. Her seiret Knut O. Bøe. Han forteller at det var stor interesse blant ungdommen for konkurransen og han selv hadde brukt mye tid til trening på forhånd.

Det var en formidabel respons på innsamlingen av gamle redskaper og utstyr. Hele 129 hadde levert inn gjenstander, mange kom med flere. Utstillingen av disse var en del av den store utstillingen som ble

Fra Byggedagen: Ole Dalene, formann i Bygdelaget, intervjuer Anthon Kingsrød (over) og Anton Bergby (til venstre)

Komitémedlemmer og dugnadsfolk samlet på lærerværelset til møte. Fra v.: Ragnhild Brenne, Martin Lunde, Bjarne Berby, Anna Berby, Olaug Brusevold, Synnøve Gressløs, Arve Brusevold, Einar Brusevold og Otto Brenne. Fotograf: S. Brusevold

holdt på den nye sentralskolen. Hele skolen var tatt i bruk og mange av bygdas foreninger deltok med utstillinger. Idrettslagets premiesamling vakte stor beundring. Glengetangen lense, Varteig El.verk, Varteig Sparebank og også Varteig kommune hadde presentasjon av sin virksomhet.

Søndag 7.8.

Andre dag var også Varteigs bygdedag. Etter gudstjeneste på formiddagen ble ettermiddagens program åpnet av formannen i bygdelaget, Ole Dalene. Det var konsert av Ekko under ledelse av Asbjørn Wilhelmsen, og minneord over de som var gått bort siste året. Dagens hovedtaler var fylkeskonservator Lauritz Opstad. Han trakk de store linjer om Varteig fra jordsmonnet ble til for 10-12.000 år siden, første bosetning for 3-4.000 år siden, betydningen av innføringen av kristendommen med Varteig som eget sogn med egen kirke og til de siste hundre år som egen kommune. Han påpekte også hvor viktig bygdedagen var og hadde blitt et eksempel for

andre kommuner. Han sluttet med et ønske om at den spesielle ånden i Varteig må få fortsette å være tilstede, det vil bli mer og mer behov for den i vår tid.

Etter tale av ordfører Brusevold, konserter av Varteig blandede kor og av Ekko hadde Ole Dalene en morsom samtale med to av Varteigs eldste, Anthon Kingsrød og Anton Bergby. Sistnevnte sang også flere sanger fra scenen. Hans Basken avsluttet Bygdedagen.

Underholdning

Underholdningskomitéen hadde en stor og viktig funksjon. De skulle ha program for tre kvelder, i tillegg til at de var ansvarlig for leker, tombola etc.

Ragnhild Brenne og Solveig Berge-

En del av Varteig El-verks utstilling. Fotograf: S. Brusevold

Lykkehjul med flotte gevinster i bakgrunnen. Sigrund Brusevold som eier bildet, har fortsatt stående framme en gulvlampe som hun vant. Vi ser Anders Sælid t. v. og Asmund Brenne t. h. Fotograf: S. Brusevold

rud forteller om en anstrengende, men morsom tid. Komitéen hadde uttallige møter på Kommunelokalet. I tillegg var det praktiske oppgaver å utføre. Bl. a. skrev Solveig av protokoller fra herredstyret i Varteig på 1800-tallet. Dette var råmaterialet som Knut Roen brukte når han laget skuespillet med herredstyre-medlemmene. Av annet husker de at det ble sydd 50 kjoler til dokker som skulle loddes ut. Det var en iherdig innsats fra alle som ble bedt om å delta. Arrangementet skapte en voldsom entusiasme, og kanskje spesielt blant de yngre.

Av programmet kan nevnes framvisningen av Knut Roens skuespill første kvelden. Det var medlemmer av herredstyret i 1961 som spilte alle rollene. Knut Roen fremførte også selv historier, det var tautrekking mellom Senterpartiet og Arbeiderpartiet og 23:30 ble første dag avsluttet med fyrverkeri.

Andre dag var det oppvisning av Sarpsborg turnforening og framføring av komedien "På vente-

Arthur Hasle foran sin utstilling av hagebruksprodukter. Han og kona Aslaug var premierte hagedyrkere. Eier av bildet: Sigrid og Jan Hasle

værelset" som gjorde stor lykke. Rollene ble spilt av amatører fra Varteig: Randi Matysiak, Synnøve Gressløs, Arne Espenes, Arvid Haugeneset og den svært unge Åse Bøe.

Begge dagene var det musikalske innslag ved Klang og Ekko.

2. del: 30. september/1. oktober

Hovedattraksjonen i arrangementets annen del var en stor hagebruksutstilling. Det var særlig Hans Basken, formann i Varteig Hagebrukslag som arbeidet med denne. Selvom det hadde vært et vanskelig dyrkningsår, var det en rikholdig samling av grønnsaker og blomster som ble vist fram. Fylkesgartneren fant mange meget bra produkter.

Også Varteig Birøkerlag og Varteig Egglag hadde egne utstillinger. Det var også laget en utstilling som omhandlet bygdas sang- og musikkliv. Denne hadde Aasmund Gabestad, Georg A. Bøe og Hilmar Belsby fått ansvaret for. En del av utstillingene

Glimt av utstillingen av hageprodukter: T.v.: Gresskarfigur i barnestol, laget av Ragnhild Larsen Småberg som også eier bildet. T.h.: Aslaug Bergerud med premie-solsikke. Hun er eier av bildet.

fra første del var også med igjen.

Det var igjen underholdning på lørdagskvelden: Bl.a. barnetime med Bernt Feilberg Jacobsen og opplesning av skuespilleren og eventyrfortelleren Bjarne Bø.

Søndagskvelden ble avslutningen på jubileumsarrangementet holdt i annen etasje på Kommunelokalet. Kvelden ble ledet av Larsen Småberg og inneholdt prolog lest av lektor Peder Nordby. Etter Varteigsangen var det premieutdeling, både til dyreskuet fra første del og hagebruksutstillingen. Det var fylkesagronom og fylkesgartner som stod for utdelingene. Etter noen kulturelle innslag var det tid for takk til en del av dem som hadde stått på for å få gjennomført det store arrangementet. Alle ledere av underkomitéene fikk overrakt en minnegjenstand. Tilslutt takket Hans Basken formannen for hovedkomitéen. Han framholdt det store arbeidet som Larsen Småberg hadde nedlagt, med stor innsikt og grundighet, og overrakte en blomsterbukett som tegn på

Ragnhild Brenne, formann i underholdningskomitéen, mottar en minnevase fra Ole Larsen Småberg, formann i hovedkomitéen. Bak ordfører Brusevold. Fotograf: S. Brusevold

takknemligheten.

Avrundning

Otto Brenne som var kasserer for arrangementet, kunne på møte i desember legge fram et foreløpig regnskap som viste et overskudd på ca 4.000 kr. Halvparten av dette kom fra underholdningskomitéen. Av de postene som Brenne framhevet, var at utgifter til arbeidshjelp var på beskjedne 448 kr.

Det var kommet inn flere forslag på bruk av overskuddet men komitéen var enige om at pengene måtte gå til noe som hele bygdas befolkning kunne få nytte av. Det ble bestemt at skolestyret skulle få 1.500 kr til filmframviser. Det skulle også kjøpes høytaleranlegg som formannskapet skulle ha ansvaret for. Begge disse skulle være tilgjengelig for bygdas foreninger.

3. april 1962 holdt hovedkomitéen

De to gjenvevende fra hovedkomitéen, Aslaug Bergerud og Julius Berg, med de to smijernskandelaberene som ble kjøpt inn til Varteig gravkapell for overskudd fra jubileet. Kandelaberene ble laget av Odd Bergerud. Fotograf: Øistein Bøe

sitt siste møte hjemme hos formannen på Småberg. Der ble det beslut-

tet at musikkforeningene Ekko og Klang som gratis hadde holdt konserter, skulle få en godtgjørelse på 200 kr hver. Etter det gjenstod ennå et overskudd på nesten 1.800 kr. Etter forslag fra Aslaug Bergerud ble det bestemt at det skulle innkjøpes 2 stk. syvarmede lyskandelabre til Varteig Gravkapell som en gave til Varteig Menighetsråd. Etter å ha delt ut uavhentede bokgevinster fra lotteriet, avsluttet så komitéen sitt virke med berettiget følelse av å ha utført et godt arbeide.

Vel blåst vartinger!

100-årsjubileet fikk stor omtale i lokalavisene. Det var fyldig omtale før arrangementene og lange detaljerte referater etterpå. Det er tydelig at det er ekte beundring for hva man hadde fått til. Under bringer vi deler av inntrykkene til redaktør Bjarne Nygaard i Sarpsborg Arbeiderblad dagen etter første del:

Markeringen av Varteig kommunes 100-årsjubileum er noe av det mest imponerende vi har opplevd, forholdet tatt i betrakning. Med beskjedne midler, uten konsulenthjelp, men med en helhjertes oppslutning fra alle i bygda ble det laget et arrangement som både hadde bredde, kvalitet og fantasi. Vi er enige med ordfører Andersen da han uttalte at noe slikt hadde ikke en by klart.

*Husdyrutstillingen, som var større enn mangen en fylkesutstilling, ----
---- kanskje mest imponerende var den innendørs utstillingen i den flotte sentralskolen. Her vistes bygdas institusjoner så fikst og instruktivt som vi sjelden har sett det.*

Alt i alt var det arrangementet som Varteig avvirket i helgen, slik at det avgjort hadde riksinteresse, som bevis på hvordan slikt kan gjøres i en liten kommune.

Men kringkasting og fjernsyn var ikke interessert. Nei, dette var for lite for de store. Hvilken formidabel misforståelse! Den lokale kringkasting var interessert men manglet folk og materiell på grunn av bondeungdommens stevne i Fredrikstad. De tusenesr av bondeungdommer som gjestet nabobyen kunne hatt større interesse av å lage en fellestur til Varteig. Da ville de fått med seg usedvanlige impulser hjem.

Men hvorom allting er. Varteigs store suksess vil ha den største betydning for bygda, for den sunne selvfølelse, for følelsen av eget verd, og i virkeligheten var dette det siktemålet man satte seg.

Vel blåst vartinger!

Varteig-boka – et livsverk som trengte en finish

I år er det 55 år siden bygdeboka til Olav Spydevold kom ut. Knut Weel Engebretsen fikk jobben med å redigere og supplere manuskriptet.

– Spydevolds innsamlede stoff var et imponerende livsverk, men det bar preg av behov for en tilrettelegging, sier Engebretsen.

Vi møter Knut Weel Engebretsen på hans bopel i Vennelystveien på Kråkerøy. Mot slutten av dette året runder han 85 år.

Den pensjonerte advokaten, lokalhistorikeren og forfatteren var i tvil om han kunne bidra med noe vesentlig da vi ba oss selv til et besøk hos ham for å snakke om nettopp "Varteig – en liten bygds historie". Mye kan forståelig nok gå i glemmeboka på et drøyt halvt århundre.

Gamle minner

Vi er imidlertid ikke langt nede i den første kaffekoppen før han forteller om hvordan han ble hyret til redigeringsoppgaven. Det skjedde ettervinteren 1955.

Når vi i tillegg tar opp fra kofferten noen kapitler av Olav Spydevolds originalmanus til bygdeboka, dels håndskrevne og dels produsert på skrivemaskin, blir minnene enda klarere. En avstand i tid på mer enn fem tiår blir formelig visket ut.

– Dette var interessant, sier han, og blar i Spydevolds tettskrevne sider. Han begynner å fortelle hvorfor han som nyetablert advokat i

Fredrikstad ble hyret til å redigere og supplere bygdeboka i Varteig.

Opstad var mellommann

– Jeg ble kontaktet av Lauritz Opstad, fylkeskonservatoren. Jeg kjente både ham og Erling Johansen fra før, både gjennom Østfold Historielag og gjennom bokprosjekter, forteller Engebretsen.

– Opstad var kontaktperson for Varteig kommune, og han lurte på om jeg kunne ta på meg oppgaven med å bearbeide manuskriptet til Olav Spydevold, framholder han.

Som 26-åring hadde Engebretsen

Knut Weel Engebretsen blar i Varteig-boka fra 1956, som han redigerte og supplerte. I fanget har han originalmanuskripter fra Olav Spydevold. Foto: Øistein Bøe

etablert seg som advokat i Fredrikstad. Forespørselen om å bistå Varteig kom et par år senere.

– Jeg var klar over at arbeidet med bygdeboka måtte skje på kvelder og i helger, sier han.

Han medgir at det ble mye arbeid.

– Man kan si mye pent om Olav Spydevold, men noen stor systematiker var han kanskje ikke. Manuskriptet hans bar preg av å være uferdig, og jeg tror nok heller ikke at det var Spydevolds egen hensikt at artiklene skulle gå i trykken slik de den gang forelå, sier Engebretsen.

Bred erfaring

Selv om Knut Weel Engebretsen bare var 28 år da han ble hyret av Varteig kommune, var han langt fra noen novise når det gjaldt lokalhistorie og bokutgivelser.

Allerede som 20-åring hadde han sammen med Erling Johansen gitt ut en bok med sagn fra Østfold, og han hadde også i flere år arbeidet med gårdshistorie både for Råde og Kråkerøy. Besøkene i Riks- og Statsarkivene hadde vært hyppige.

Engebretsen forteller at han fikk relativt frie tøyler da han overtok redigeringen av Varteigboka. Lauritz Opstad var en dyktig veileder, og som kjentmann i bygda fungerte blant andre Arnt Bergby. Engebretsen forteller om mange turer til Varteig, både for å gjøre seg kjent i bygda og for å sikre bildemateriell.

Muntlige tradisjoner

Selv om Olav Spydevolds manuskripter hadde behov for en solid finish, vil likevel Knut Weel Engebretsen berømme Spydevold for den innsatsen han la ned i bygdeboka.

– Olav Spydevold må ha hatt en helt unik interesse for lokalhistorien. Innsamlingen hans av de muntlige beretningene gir en helt enestående dokumentasjon, framholder lokalhistorikeren fra Kråkerøy.

Han husker også at flere av emnene i bygdebokmanuset var svært grundig dokumentert og beskrevet fra Spydevolds hånd, og nevner som eksempler både skolevesen, fattigvesen og kirke.

– Dessuten engasjerte han eksperthjelp på flere fagområder, og disse artiklene har han utvilsomt betalt for av egen lommebok. Derfor ligger det ikke bare et helt livsverk bak bygdeboka, men også betydelige

Slik tenkte Olav Spydevold seg forsiden på sin "bygdebeskrivelse" fra Varteig.

Med Lorentz Kingsrød som latinlærer

Knut Weel Engebretsen er ihuga Kråkerøy-gutt, men har flere gode minner fra Sarpsborg enn bare jobben med Varteig-boka.

Som det ene året under krigen da han gikk på latinlinja ved Sarpsborg høyere almenskole, fordi det dette året (1944) ikke var tilsvarende studietilbud i Fredrikstad. Han forteller at han tok lokaltoget Pædda til Sannesund stasjon, og nevner flere medelever fra latinlinja. Og ikke minst latinlæreren selv, Lorentz Kingsrød (1905-1986), som senere ble rektor på Valaskjold realskole (ungdomsskole).

kostnader for Spydevold personlig, sier Knut Weel Engebretsen.

Ferdig trykket

Olav Spydevold var død knappe to år før Engebretsen fikk oppgaven med å bearbeide manuskriptet.

Derfor er Engebretsen i tvil om han noen gang traff Spydevold.

– Muligens gjennom Østfold Historielag, for jeg var redaktør av lagets tidsskrift i en periode hvor Spydevold bidro med slektsrelaterte artikler, sier han.

På den tiden Lauritz Opstad ble involvert i bokprosjektet, og sendte stafettspinnen videre til Knut Weel Engebretsen, var mye av Spydevolds originalmanus allerede produsert i sats ved Sem Trykkeri i Halden. Engebretsen anslår at det kunne dreie seg om mellom 400 og 600 ferdige boksider.

På et tidspunkt må man ha innsett at manuskriptet trengte en bearbeidelse. De mange hundre trykte sidene ble derfor kun en kor-

rekturutskrift for Engebretsen i hans videre arbeid. – Hele bokmanuset måtte settes på nytt da jeg var ferdig med min jobb, forteller han.

Hobby og interesse

Knut Weel Engebretsen husker ikke lenger hva han fikk i honorar for bearbeidelsen av Olav Spydevolds manuskript, men legger ikke skjul på at jobben nok ble mer omfattende enn hva han så for seg da han ble forespurt.

– Det har imidlertid vært en blanding av hobby og genuin interesse som har gjort at jeg har latt meg engasjere i lokalhistoriske bokprosjekter. Det har aldri vært pengene som har vært drivkraften, sier han.

Og mange bøker har det blitt fra Engebretsens hånd. Den første kom altså da han kun var tjue år, og den foreløpig siste kom i fjor. Han avviser ikke mulighetene for at det kan bli flere bøker, om et tema skulle fenge.

Det har blitt gårdsbøker for både Råde og Kråkerøy, sistnevnte i sam-

Originalmanuset i historielagets eie

Olav Spydevolds originale manuskripter til Varteig-boka er i historielagets eie.

Opprinnelig oppbevart på Breidablikk i regi av Varteig Kristelige Ungdomsforening. For et par år siden valgte imidlertid Breidablikks Venner å donere manuskriptene til Varteig Historielag, for øvrig sammen med den meget omfattende boksamlingen som utgjorde Varteigs første bibliotek.

Spydevolds originalmanus er en lokalhistorisk skatt, og har vært til god nytte ved blant annet flere artikler i Inga.

”En stor bok om en liten bygd”

Lokalavisene var fulle av lovord da Varteig-boka endelig forelå senhøstes i 1956.

Redaktør Bjarne Nygård i Sarpsborg Arbeiderblad slår fast at det var ”en stor bok om en liten bygd”, og avslutter med at boka ”sikkert vil bli allemannseie i Varteig, og det fortjener den”.

Redaktørkollega Halvard Normann Hansen i avisa Sarpen er ikke snauere i karakteristikkene, og betegner boka som ruvende.

arbeid med Lauritz Opstad og Erling Johansen. Han har også skrevet om slepebåtene i Glomma, og om sjøfolk fra Fredrikstad.

Det vesentligste bokprosjektet

blant hans elleve bøker, mener han likevel selv er praktverket om ”Fredrikstad-skuter på de syv hav” som kom i 1999. Boka er på 750 sider og byr på 500 illustrasjoner.

Gundersen Eiendom as

Helgebyveien 27

1734 Hafslundsøy

Tlf. 915 80 844 - 69 14 97 42

John Walter Johansen
BRANN & SIKKERHET AS

John Walter Johansen
Daglig leder/Konsulent

Hasle Hageby 17, 1734 HAFSLUNDSØY
Tlf. 69 15 20 00 Fax 69 15 20 01 Mob. 911 22 520
E-mail: john-w-j@online.no

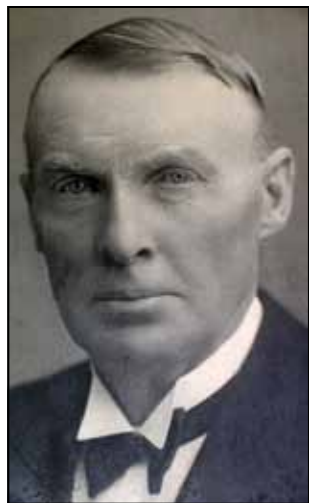
Han fikk aldri se boka ferdig

Det skulle gå 42 år fra Olav Spydevold tilbød seg å skrive Varteig-boka, og fram til den endelig ble utgitt. Selv fikk han aldri oppleve å se boka ferdig, ettersom han døde tre år før utgivelsen var et faktum.

Selv om Olav Spydevold som gårdsbestyrer på Ås Landbruks-høyskole var utflyttet varting, hadde han alltid et bankende hjerte og et stort engasjement for bygda. Det er flere "monument" over ham i Varteig. Det kan være nok å nevne Borgar Hauglids glassmalerier i Varteig kirke fra 1929, som Spydevold bekostet. Olav Spydevold regisserte og bekostet også mye av beplantningen ved kirken.

Likevel er det nok innenfor lokalhistorien han har satt sine dypeste

spor – der resultatet

Olav Spydevold la et livsverk ned i bygdeboka for Varteig, men fikk aldri oppleve å se den ferdig fra trykkeriet. Eier av bildet: Varteig Historielag

blant annet ble Varteig-boka. Han var også en selvskreven og svært aktiv mann i Varteig Bygdelag.

Lang tid

Første framstøt for en bygdebeskrivelse i Varteig kom fra Finans- og tolddepartementet allerede i 1870. I 1912 var bygdebok tema igjen. Det skyldtes det forestående 100-årsjubileet for Eidsvollforsamlingen to år senere. Samtlige kommuner ble oppfordret til å lage en herredsbeskrivelse for hundreåret 1814-1914.

I herredsstyret i Varteig ble saken henlagt "inntil videre", fordi man ikke fikk noen til å gjøre jobben. Niels Tomte, Martin Larsen Småberg og Ole S. Brenne var blant de forespurte, men ingen av dem så seg i stand til å ta på seg oppgaven.

I originalmanuskriptet kommenterer Spydevold dette:

". . . folk i bygden i sin alminne-

Olav Spydevold

Olaf Johannesen Spydevold var født på Spydevold 13. mai i 1876, med foreldre Elen Karine Nilsdatter og Johannes Olsen Spydevold.

To år senere kom søsteren Anne Mathilde til verden 27. mai i 1878. Hun dør 39 år gammel, 28. april i 1917.

Olav Spydevold forble ugift, og døde 25. juni i 1953.

Både han, søsteren og foreldrene ligger gravlagt på Varteig kirkegård.

Jakob S. Nygaard var ordfører i Varteig da Olav Spydevold i 1914 tok initiativet til en bygdebeskrivelse. Eier av bildet: Varteig Historielag

lighet, og også tildels innen herredsstyret, syntes dette med en slik herredsbeskrivelse var en overflødig ting. Dette fikk jeg nok også høre fra en enkelt kant. Vedkommende betegnet det nemlig å gi seg av med slikt unyttig tull og fanteri.”

Spydevold tar initiativ

16. september i 1914 sitter så Olav Spydevold ved sitt skrivebord på landbrukshøyskolen og forfatter et brev til ordfører Jakob S. Nygaard i Varteig. Der tilbyr han seg å skrive bygdeboka, om herredsstyret er interessert.

Nygaard tok saken opp i herredsstyret 26. oktober, der forespørselen ifølge Spydevold ble ”velvillig mottatt”.

I 1912 hadde kommunepolitikerne i Varteig bevilget 225 kroner til en mulig herredsbeskrivelse. Av disse midlene var 60 kroner benyttet til diverse statistisk materiale.

Intetsomhelst krav fra forfatteren

I sin korrespondanse med ordfører Jakob S. Nygaard presiserer Olav Spydevold at han ikke skal ha noen godtgjørelse for arbeidet med bygdeboka:

”... nogen pengegodtgjørelse for dette stofs – bygdebeskrivelsens – tilveiebringelse gjør jeg intetsomhelst krav paa”.

Tvert imot har nok Spydevold punget ut ikke ubetydelige beløp av egen lomme i dette arbeidet. Endog er det flere tilfeller der han har betalt portoen når Varteig kommune eksempelvis sendte ham formannskapsprotokoller til gjennomsyn.

Det økonomiske fundament for bygdeboka var derfor 165 kroner. Det sier seg selv at Olav Spydevold nok dekket vesentlige kostnader på egen regning.

Årene går

I Spydevolds notater redegjør han ganske grundig for den jobben han gjorde med å samle inn stoff til ”herredsbeskrivelsen”.

I et brev fra Olav Spydevold til ordfører Nygaard julaften i 1917 skriver han at

”jeg mener i de nærmeste tider nu at være færdig – for mit vedkommende – med stoffet jeg kan skaffe til beskrivelsen”.

Noen utgivelse av boka var imidlertid ikke nær forestående. Varteig kommune hadde rett og slett ikke råd.

Ut på 1920-tallet og inn på 1930-tallet begynte gode venner og betydningsfulle menn i Varteig å presse på for å få gitt ut Spydevold-boka, men fortsatt uten hell.

Man skal ikke lese mye mellom linjene i Olav Spydevolds notater og korrespondanse for å se at han var dypt skuffet over at intet skjedde med manuskriptet.

Nytt initiativ

I en viss resignasjon valgte Olav

”Et i sitt slag enestående bokverk”

Ordfører Peder Mørkeseth ivret for å få utgitt bygdeboka til Olav Spydevold. I en artikkel i Sarpsborg Arbeiderblad 7. oktober i 1947, skriver Mørkeseth:

”Olav Spydevold bør få den velfortjente glede å se sitt livsverk sikret for etterslekten. Med enestående interesse og store økonomiske offer har han av kjærlighet til bygda utført et arbeid som vil berike Varteigs befolkning med et i sitt slag enestående bokverk.

*Lat oss inkje forfedrene gløyma
Under alt det me venda og snu,
For dei gav oss ein arv til å gøyma,
Han er større enn mange vil tru.”*

Ordfører Peder Mørkeseth fikk i 1947 fortgang i planene om å utgi Varteigboka. Eier av bildet: Varteig Historielag

Spydevold først å deponere sitt bokmanuskript i ”Landbrukshøiskolens ildsikre hvelv”, og deretter i Riksarkivet.

Etter andre verdenskrig ble det imidlertid mer bevegelse i prosjektet. Under slektsstevnet på Lindemark 13. juli 1947, og deretter på byggedagen søndagen etter, slo ordfører Peder Mørkeseth et slag for å få utgitt boka.

Det ble valgt ”en person fra hver av bygdens tre dele til å tegne abonnerer på Varteig herredsbeskrivelse, og Varteig Sparebanks direktør ble valgt som foretagenets kasserer”.

På byggedagen i 1947 skisserte Mørkeseth at det ville bli et verk på 2000 sider i to bind. I et innlegg i

Sarpsborg Arbeiderblad 7. oktober antyder han en utsalgspris på 50 kr for de to bindene, dersom man klarte å få tegnet 400 interessenter.

Produksjonen starter

I april 1948 hadde tegningen innbrakt 13.000 kroner, og Varteig kommune spedde på med en bevilgning på 10.000 kroner. Dette tilskuddet ble senere økt med ytterligere 5.000 kroner. Formannskapet uttalte i sitt møte 15. april 1948 at

”da det anses viktig at Spydevolds arbeide kan komme i trykken under hans eget tilsyn, anser formannskapet det rimelig at også kommunen støtter dette tiltak”.

Det kom også flere private gaver.

Sambygdingene sviktet ham

Olav Spydevold hadde nok forventet større respons hos vartingene når han i forbindelse med bygdeboka sendte ut spørreskjemaer og gjorde ulike henvendelser. Han klager sin nød til ordføreren:

”... de undlater at besvare – for mig meget paakrævede spørgsmaal – selv naar svarporto og konvolut er vedlagt.”

Og videre:

”... har havt et forfærdeligt arbeide med unyttig brevskrivning til Varteig – og intet hørt.”

Om en navngitt person sukker Spydevold at vedkommende i det minste kunne returnert den ferdigfrankerte svarkonvolutten.

”Og det merkelige er, at flere av disse her er mine bedste venner ogsaa.”

Først grønn – så brun

Varteig-boka til Olav Spydevold kom i to opplag. Boka som var ferdig i 1956 har grønn perm. Andre-opplaget har brun innbinding.

I dag er ikke "Varteig – en liten bygds historie" i vanlig salg. Fra tid til annen kan man imidlertid finne den i bokantikvariater. Der har prisen på boka de siste årene ligget på rundt 750 kroner.

En bidragsyter ga alene 5000 kr, slik at man på våren 1948 hadde 34.600 kroner til produksjon og trykking av boka.

Sem Trykkeri i Halden ble engasjert, og Olav Spydevold fulgte trykkeriets arbeid tett. Underveis begynte imidlertid helsa å skranke hos Spydevold, og den tekniske produksjonen ble satt på vent.

Kommunen overtar

Sommeren 1953 dør Olav Spydevold, og Halden-trykkeriet ber om en avklaring på hva som videre skal skje med oppdraget.

Samtidig blir det også stilt spørsmål ved om originalmanuset trenger en bearbeidelse. Både lektor Lorentz Kingsrød og fylkeskonservator Lauritz Opstad blir bedt om å uttale seg, og begge frarådet kommunen å trykke manuset uten bearbeidelse.

Da hadde allerede trykkeriet i Halden lagt ned et betydelig arbeid i boka. Knut Weel Engebretsen anslår

at mellom 400 og 600 sider allerede var i blytsats. 18. oktober i 1955 kommer det derfor en regning fra Sem Trykkeri på kr. 17.535,10 som Varteig kommune betaler. Intet lite beløp den gang, for et arbeid som viste seg å være bortkastet. Legger man konsumprisindeksen til grunn, tilsvarer det 226.046 kroner i 2011.

Så sent som høsten 1953 ser formannskapet fortsatt for seg to bind av bygdeboka, men underveis ble planene endret. De antatte to bind med 2000 sider ble til ett bind på 590 sider.

Boka var etterlengtet og den fikk en utmerket mottakelse da den først forelå høsten 1956 – 42 år etter at Spydevold tok initiativ til en "bygdebeskrivelse". Det må imidlertid ha vært et betydelig skår i gleden at Olav Spydevold selv aldri fikk se sitt bokprosjekt realisert.

Det hører forresten med til totalbildet at i 1960 sto det fortsatt kr. 5.437,50 på Varteig kommunes

Blandt halvville folk

Som gårdsbestyrer på Ås fikk Olav Spydevold i 1915 tilbud om å delta i et jordbruksprosjekt i Portugisisk Syd-Afrika.

I et brev til Varteig-ordfører Jakob S. Nygaard 13. juli dette året skriver han at det dreier seg om en kokosplantasje hvor det arbeider 36.000 mann.

Hvis Spydevold bandt seg for fem-seks år, var lønnen 5000 kroner, fritt opphold og fri reise. Selv om lønna tilsvarer 215.000 kroner i dag, takket Spydevold nei. Hans begrunnelse er neppe å anse som politisk korrekt i dag, men vi får ta den som et tidsbilde:

"Da dette er i feberbelter og blant halvville folk, har jeg liten lyst og har avslått tilbudet nu for anden gang."

Det tok ni år andre gangen

Tok det 42 år å få ut Olav Spydevolds "Varteig – en liten bygds historie", tok det "bare" ni år for Martin Dehli "Varteig kommune – fra begynnelse til slutt 1861-1991".

Initiativet til den andre Varteig-boka kom fra Varteig Historielag, i form av et brev til kommunen 14. september 1985. Formannskapet var positivt til historielagets forslag. En arbeidsgruppe ble oppnevnt, og innstillingen derfra ble vedtatt i kommunestyret 1. oktober 1987.

Martin Dehli ble engasjert som forfatter. Arbeidet hans tok til 1. juli i 1990, og tre år senere var manuskriptet ferdig for trykking. Boka på ca. 520 sider forelå høsten 1994.

bygdebok-konto, og disse pengene ble brukt til finansiering av bygdefilmen som var klar året etter.

Flere bøker

Olav Spydevold ga for øvrig ut flere hefter og bøker. Vi nevner et jubileumsskrift til Østfold krets av Norges KFUM/KFUK, og sammen med sogneprest Birger Sinding laget han et jubileumshefte til Varteig kirkes 70-årsjubileum i 1929. Dette oppdaterte han ti år senere.

Spydevold var en ivrig slektsforsker, og bisto mange i arbeidet med ættebøker og slektsoversikter. I 1942 ga han selv ut en omfattende slektsbok om Røsæg- og Torkelsrud-folket, og han har også samlet og til-

rettelagt en betydelig informasjonsmengde om Lindemark-slekta.

I tillegg var han en særdeles aktiv artikkelforfatter i lokalavisene, fortrinnsvis om lokalhistorie fra Varteig.

Kilder:

Olav Spydevolds originalmanuskript til Varteig-boka m/notater

Olav Spydevolds kopibok av korrespondanse, blant annet med ordfører Jakob S. Nygaard i årene 1914-1917

Varteig kommunes formannskaps- og herredsstyreprotokoller 1946-1958
Sarpen og Sarpsborg Arbeiderblad for perioden 1947-1956

Olav Spydevold: "Røsæg- og Torkelsrud-folket; en Østfoldætt gjennom et tredjedels årtusen", 1942

**Trenger De
rørlegger?**

Varteig Rør

Aut. rørleggermester
Gudmund Bøe Seljehammer

NIPAVEIEN 3, HASLE 1734 HAFSLUNDSØY
TELEFON 69 13 12 00 MOB. 908 80 154

Sentralvarmeanlegg-Sanitær-Baderomsutstyr

Om visesang på vedkassa og fiskeboller til 65 øre

– Det var trivelig! Sånn lyder gjennomgangsmelodien når søstrene Aashild Bergby (95 år) og Klara Westgaard (snart 92) blar i minnenes bok og forteller om virksomheten på Meieriet. – Men, legger de til, – i ettertid kan man saktens lure på hvordan vi fikk plass til alt sammen.

Vi er tilbake i 1927, da Anna og Anders Westgaard tok over driften på Meieriet. Med seg hadde de barna Øivind, Aashild og Klara.

Meieridriften var nedlagt på dette tidspunktet, men landhandelen drev videre. Telefonsentralen lå også på Meieriet, og etter hvert ble virksomheten supplert med både post, bensinpumpe og senere også fryseri.

Et samlingspunkt

Meieriet var et samlingssted. Ikke bare i butikkens åpningstid, men

ofte også på kveldene. Søstrene Aashild og Klara minnes at det kunne knakke på kjøkkendøra, og inn kom folk som hadde lyst til å slå av en prat.

På den beskjedne vedkassa var det plass til to personer, på en kjøkkenbenk kunne det sitte tre – og ellers var det å sikre seg en stol som måtte være ledig. Eller en plass på gulvet.

Praten gikk om nytt og hendt, så her var det umulig å kjede seg. Og var et tema utdebattert, kunne Thorolf Haug, gårdsarbeideren på prestegården, stemme i med ei vise fra sin plass på vedkassa.

– Det var trivelig.

Bare presten hadde råd

Langåpent i butikken var praktiskert lenge før det ble et begrep innen varehandelen. Landhandleriet på Meieriet var åpent fra ni til ni. – Jeg synes vi holdt åpent støtt, jeg, ler Aashild.

Og med damenes utrolige hukommelse dukker også prisene fram.

Søstrene Aashild Bergby (t.v.) og Klara Westgaard er tilbake i landhandelen på Meieriet. Rommet er det samme, men innredningen avviker nok en del når historielaget har gjenskapt en mellomkrigs-butikk. Foto: Øistein Bøe

Anna og Anders Westgaard kjøpte Meieriet i 1927, og drev både butikk, postkontor og telefonsentral. Den siste virksomheten var utleie av frysekapasitet.

Eier av bildene: Aashild Bergby

En helboks med fiskeboller kostet 65 øre. – Vi solgte også Svane-fiskeboller, men de var det stort sett bare presten som hadde råd til. De kostet nemlig 90 øre, forteller søstrene.

En tipakning Teddy var priset til 45 øre, det samme som meterprisen for et blomstrete kjolestoff.

Forretningen holdt til i den delen av boligen som historielaget har rekonstruert som butikk og skomakerverksted, men hadde den gang egen inngang i tilknytning til et lite tilbygg mot nord.

Lagret i uthuset

– Butikken var liten, og det gjaldt å utnytte plassen godt, minnes søstrene. Noen varer, tøfler blant annet, hang derfor oppunder taket. Dessuten var alle tørrvarer oppbevart i den søndre bua i uthuset. – Vi måtte jo veie opp den type varer, så de var lagret i sekker, forteller de.

Sortimentet var som det skulle i

Skulle ha for fem øre jest

”For fem øre jest” var et standarduttrykk hos mange kunder i butikken på Meieriet. For dem som ikke har den dialektiske lærdommen innabords, får vi ile til og si at ”jest” er gjær.

– Det rare er jo at den gang var man så nøye med at ”jesten” skulle pakkes godt inn og gjerne ligge varmt i lomma til man kom hjem. Nå selges det jo frysetørret gjær, bemerker Klara.

en landhandel, med både tekstiler og skotøy.

Utvalget måtte begrenses en smule, men butikken førte i alle fall to kaffetyper. Den gjengse var nok Liberia-kaffen, men også Java Mocca befant seg i vareutvalget. Den var nok den beste, men også den dyreste, minnes søstrene.

Brød fikk landhandleriet fra baker G. V. Johansen i Sarpsborg, og de ble lagret i meieribygningen. Ved siden av vanlige brødsorter, solgte de både vørterkake og hvetekake.

Bjelle på soverommet

På Meieriet lå også telefonsentralen, etter at Varteig Telefonselskap ble startet i 1903.

Sentralen var åpen fra åtte om morgenen til ni på kvelden. For akutt samtaler, eksempelvis for å få budsendt lege, hadde Anna og Anders en bjelle på soverommet som varslet oppringningen.

Det var langt fra alle som hadde telefon den gangen, og da var det å gå ut med telefonbud. – Vi gikk med beskjed i hele kirkeområdet, og ofte også ned i Lundekroken, forteller søstrene.

Avrusing på vedkassa

Det mangler ikke på gode historier når Aashild og Klara beretter om virksomheten på Meieriet.

De forteller blant annet om mannen som en smule påseilet ville kjøpe en boks fiskeboller. – Saltinnholdet gjorde vel godt, bemerket søstrene.

Fiskebollene ble fortært på vedkassa inne på kjøkkenet, og der satt mannen til neste morgen. Da var han edru og kunne gå hjem.

De medgir at det nok ikke alltid var like attraktivt å rykke ut i slike ærend i alt slags vær. Da var det mer stas å gå med festtelegram i forbindelse med bryllup og bursdagselskaper. – Da vanket det ofte noe godt fra festbordet til oss, minnes de to. Det var kanskje ikke mer enn fortjent, når de forteller at de var telegrambud helt nedover mot Hasle.

Post i skatoll

Post i butikk er et begrep som i Varteig kan føres tilbake til 1932. Før den tid hadde poståpneriet Nea-

skogs ligget på Sælid, men så kom det en forordning som sa at posten skulle legges til enten en telefon-sentral eller en jernbanestasjon.

Dermed fikk Westgaard-familien også ansvaret for posten. Aashild og Klara forteller om et digert skatoll inne i stua som rommet postsakene. Senere gjorde Anders i stand et rom i den gamle meieribygningen for posttjenestene.

Mange valgte å hente posten på Meieriet selv. – Ofte var skoleungene innom etter posten på vei hjem, forteller de. Det er ikke for ingen ting at man fortsatt kan se spor etter stien fra Meieriet mot Sælid.

Men det var også egne postbud med utgangspunkt fra Meieriet. Søstrene nevner eksempelvis Anton Lunde ("Anton Post"), Henrik Sælid og senere også Ragnar Sundås.

En aldri så liten rast på hagebenken. Mor Anna Westgaard t.h., sammen med datteren Klara og sønnen Øivind. Eier av bildet: Klara Westgaard

Det blir be'r te veka

Klara og Aashild forteller fra en tid hvor det ikke var uvanlig "å handle på lapp". Kommunen kvitterte ut for et beløp som vedkommende kunne handle for. Den tids trygdeordning.

Søstrene ser for seg en familiefar som i første halvdel av 1930-tallet jevnlig kom for å handle på lapp. Han var utvilsomt tyngt av dette fattigmannsstempelet, og trøstet både seg selv og de bak disken med at "det blir be'r te veka" (det blir bedre til uka).

Det hører med til historien at når mannen ble ekspedert, ble det lagt vesentlig mer i skreppa hans enn hva "lappen" egentlig ga rom for.

Bensinpumpe på Vandringen

Kort tid etter at Anna og Anders Westgaard overtok på Meieriet i 1927 ble det også satt opp en bensinpumpe. Den sto ved fremste hjørne på meieribygningen. Eller på Vandringen, som Aashild og Klara fortsatt kaller stedet. Navnen har sin bakgrunn i at det må ha stått en hestevandring der mens meieridriften pågikk.

Den manuelt betjente bensinpumpa var i drift til noen år før butikken ble nedlagt. Det ble også solgt parafin fra tønner, og dette salget vedvarte helt fram til 1953.

Fryseri i Meieriet

Meieridriften hadde opphørt i 1923, og derfor kunne meieribygningen brukes til andre formål. Eget rom for postfunksjonen er nevnt. I 1957 sto også fryseriet klart.

Aashild Bergby henter fram anbud som ble gitt i 1956 for ombygging til fryseri. Oslo-firmaet Ikas skulle ha 7.000 kroner for den jobben.

Fryseriet ble utstyrt med omkring 100 bokser som folk kunne leie på årsbasis. Sammen med anbudet kommer også regnskapsbøkene fram. Årslaien for en boks var 50 kroner i 1957.

Leien ble forresten aldri indeksregulert, for det siste hele driftsåret i 1969 kostet det fortsatt 50 kroner å leie en boks.

Fryseriet opphørte omkring 1970. – Da hadde jo de fleste husstander fått egen fryseboks, og det var ikke behov for fryseriet lenger, forklarer søstrene.

Eget fryseri var det for øvrig også på Tangen fra midten av 1950-tallet. Før den tid måtte man enten til Ise eller Sarpsborg for å leie boks.

Beskjeden plass

Boligen på Meieriet er av en beskjeden størrelse, i alle fall tatt i betraktning den virksomheten som lå til stedet.

Selve landhandelen var på rundt 20 kvadratmeter. Telefonsentralen krevde jo også plass, med en ekstratelefon i gangen. Huset, i to etasjer, har en grunnflate på 60 kvm.

*Ragnar Sundås (t.v.) og Henrik Sælid er klare for sine postruter. Bildet er tatt utenfor meieribygningen der postvirksomheten holdt til.
Eier av bildet: Klara Westgaard*

Halvtøres sukkertøy

Ungene var glade i godteri på 1930-tallet som de er i 2011. Derfor forteller søstrene om halvtøres sukkertøy. Hvis en pode satt med en formue på en hel femøring, ga det ti velsmakende sukkertøy i kremmerhuset på Meieriet. Og det skjedde nok også at det ble gitt litt godt mål til en godterisjuk unge.

Telefonnummer på rams

Klara og Aashild husker de gamle telefonnumrene på rams. De mener det var 34 abonnenter knyttet til sentralen på Meieriet. Vi tar med de ti første numrene: 1. Sentralen på Ise 2. Lensmann Nils Opstadmo 3. Johannes Småberg 4. Rikard Sælid 5. Larsen Småberg 6. Ole Rogndalen 7. Julius Lilleng 8. Hans Hasle på Vestgård 9. Presten 10. Ole S. Brenne på Brunnsby.

Hovedstasjonen lå på Ise, med bisentraler på Meieriet for Neaskogs og på Hestehagen for Ovaskogs. Skulle en abonnent Neaskogs ringe riks til Sarpsborg, måtte man først via Meieriet, som satte over til Ise – som deretter knyttet samtalen opp mot Sarpsborg.

Der det er hjerterom er det som bekjent også husrom. Slik må det ha fungert også hos Anna og Anders, kanskje ikke minst når søndags-skolen og barneforeningen hadde sine møter her.

Virksomheten fortsatte

Mens Klara allerede i 1936 fikk huspost i prestegården hos vikarpresten Ludvig Rise, og senere fulgte med prestefamilien til Moss, fortsatte Aashild på Meieriet – først sammen med foreldrene og senere i egen regi.

Butikkdriften på Meieriet opphørte i 1953. Da hadde Aashild fra 1. okt 1949 vært ansatt som stasjonsholder på telefonsentralen, og bestyrte den fram til nedleggelsen i 1961.

Det var i mange år samdrift mellom post og telefon, men fra 1. juli i 1957 ble hun formelt ansatt som poståpner i Varteig. Postkontoret forble på Meieriet fram til 1959 da det ble flyttet til den nye boligen som

Aashild og ektemannen oppførte like nord for Meieriet. Da det nye administrasjonsbygget sto ferdig høsten 1980, ble postkontoret flyttet dit. Der fortsatte Aashild å være postbestyrer fram til hun gikk av med pensjon 1. juli i 1983.

Sjenerøs gave

Mens Klara i 1942 inngikk ekteskap med Olav Westgaard og Aashild i 1958 giftet seg med Kristian Bergby, ble broren Øivind boende som ungkar på Meieriet.

I 1989 valgte imidlertid søsknene å donere eiendommen til Varteig Historielag. En sjenerøs gave med det siktemål at stedets mangslungne historie skulle bevares for ettertiden.

Aashild og Klara medgir at de måtte gå noen runder med seg selv før de bestemte seg for å gi bort Meieriet. – Men når tanken først var født, ble vi fortrolige med at dette var det eneste riktige, sier de to.

Og helt uoppfordret gir de honnør

Butikken på Tangen åpnet klokka seks

Da Anna Braaten (senere gift Westgaard) jobbet i butikken hos Johan Andersen på Tangen rundt forrige århundreskifte, åpnet landhandelen allerede klokka seks på morgenen.

Den gang bodde Anna hjemme på Bråten, og det sier seg selv at hun måtte tidlig opp. Den grytidlige åpningstiden skyldtes at lensearbeiderne skulle få handle seg mat før de dro på jobb.

Stiftet Grythe kvinneforening

Misjonsinteressen har tydeligvis gått i generasjoner i Westgaard-familien. Klara og Aashilds farfar var Christian Tangen. Han var født på Tangen, men bodde både på Vestgård og Sælid før han igjen bosatte seg på Tangen.

I 1903 var han blant stifterne av Grythe kvinneforening, som senere slo seg sammen med Bø kvinneforening (se Inga for 2008).

til historielaget for hvordan stedet blir holdt vedlike. – Det er særdeles hyggelig å se at Meieriet blir tatt vare på. Det bare bekrefter at vår avgjørelse den gang var riktig, sier Klara og Aashild.

Søstrene er æresmedlemmer i Varteig Historielag, som et uttrykk for lagets varme takk for gaven.

Arbeid og trivsel

Samtalen med Aashild og Klara finner sted rundt spisestuebordet hjemme hos Aashild. Herfra har vi

Et meget karakteristisk bilde av Anna Westgaard, med blyanten bak øret. Eier av bildet: Aashild Bergby

godt overblikk mot Meieriet.

Søstrene forteller løst og fast om livet på Meieriet. Om mye arbeid, men mest om trivselen. Om familie-samholdet og fellesskapet, om mor Anna – med blyanten bak øret – som bestyrte butikken, om far Anders som besørget mye av det praktiske arbeidet. Blant annet var det han som betjente bensinpumpa, med en klut rundt pumpekraftet for at det ikke skulle havne noen bensindråper ned på nypolert billakk.

Men mest går praten om alle de menneskene som kom innom. Enten det nå var i et ærend i tilknytning til de funksjoner som var på stedet, eller bare for å prate.

– Det var trivelig, er søstrene skjønt enige om.

Meieriet

Meieridrift – 1884-1923.

Butikk – 1884-1953.

Telefonsentral – 1903-1961.

Post – 1932-1959.

Fryseri – 1957-1970.

Reiste til Minnesota

Fredag 14. september i 1900 gikk Anders Westgaard ombord i båten "Angelo", tilhørende det engelske rederiet Wilson Line. Båten fraktet ham fra Kristiania til Minnesota, med det formål å legge seg opp penger "over there".

Det er i dag ikke kjent hvor lenge han var i Amerika. Da han emigrerte, hadde han i en periode vært symaskin-agent for Singer. Aashild Bergby sitter med sluttattesten fra Singer, der det heter at Anders selv sa opp, for å reise "udenlands". Før jobben som selger hadde Anders blant annet vært ansatt på Akers Mek.

Det hele startet i 1884

Varteig Historielags eiendom Meieriet har sin start i 1884. Da ble det oppført våningshus til meieristen og hans familie, samt stall med uthus og en meieribygning i teglsten.

De fleste bøndene Neaskogs og Ovaskogs var medeiere i meieriet og leverte melken sin hit. Her kinnet man smør og solgte melk. Over-skuddsmelken ble kjørt med hest til Ise meieri hvor man laget ost av den.

Meieriet er opprinnelig utskilt fra Brunsby Vestre. Første forpakteren av meieri og landhandel var Johannes Thoresen. Av andre bestyrere nevner vi Peder Alexandersen Næss, Johan Smaaberg og Ole Haven.

Anna og Anders

Da Anna og Anders Westgaard kom til Meieriet i 1927, overtok de driften etter Elise og Johannes

*Anna og Anders Westgaard foran bolighuset som også huset butikken, telefonsentralen og i mange år også posten.
Eier av bildet: Aashild Bergby.*

Gundelsby. Elise fra Kullerud hadde fått festekontrakt på eiendommen i 1921. Hun var den siste meieristen, ettersom meieridriften på Brunsby ble nedlagt i 1923.

24.7.1927 blir så skjøte fra Elise til Anna og Anders Westgaard tinglyst.

Anna var født i Skiptvet 29.9.1885 som datter av Julie Christiansdatter og Theodor Christensen, men fikk oppveksten på nordre Bråten i Varteig. Anders kom til verden på Sælid 12.3.1869 med foreldre Andrine Dorthe Eriksdatter og Christian Christiansen, og tok Westgaardnavnet etter at foreldrene en tid eide en av Vestgård-gårdene.

Anna og Anders giftet seg i Oslo Domkirke 28. mars i 1912. De fikk barna:

- Øivind – født 4.12.1913 på Skipperud i Skiptvet, dør 20.2.1990.
- Aashild – født 6.6.1916 på Skipperud i Skiptvet.
- Klara – født 31.7.1919 på Tangen i Varteig.

Handelsbrev

Til Meieriet kom familien Westgaard fra Moene. Anders var snekker, og hadde blant annet vært med å bygge Kokkimskolen. Han deltok også i anleggsarbeidene da veien fra Sarpsborg til Varteig ble bygd.

Det var Anna som hadde butikk-erfaringen da familien kom til

Dette er Meieriet

Meieriet består av bolighus, meieribygningen, uthus og grisehus.

I hovedbygningen er det flere permanente utstillinger. Blant annet landhandleri, skomakerverksted, 1930-talls kjøkken og 1950-talls stue. Dessuten også barneværelse, skolestue, skytterlagsrom og utstilling av mindre redskap og verktøy i andre etasje. Selve meieribygningen har et eget rom tilegnet Olav Spydevold, i tillegg til møterom og arkiv.

Grisehuset og uthuset fungerer som kombinerte lager og utstillingsrom.

Meieritomta ble for øvrig innløst hos Statskog i 2010, slik at historielaget nå eier både bygningsmassen og en tomt på nærmere tre mål.

Meieriet. Hun hadde selv stått bak disken på Meieriet da Johan Smaaberg drev, og hun hadde også som ungjente jobbet i butikken på Tangen da Johan Andersen fra Skiptvet bestyrte landhandleriet der.

Mens de bodde på Tangen – i det som nå er Furuholmveien 198 – hadde også Anna og Anders under første verdenskrig drevet en provianteringshandel. Faren til Anders

bodde i første etasje, mens Anders og familien hadde leilighet i andre.

For å kunne overta på Meieriet, måtte man den gang ha handelsbrev. Det hadde verken Anna eller Anders, men redningen ble Annas bror Kristian – som drev forretning i Kirkenes.

Anders dør på Meieriet 4. januar i 1951, Anna 21. juli i 1977.

Meieriet i 1933 hvor vi fra venstre ser Anna, Anders, Klara og Aashild Westgaard. Til høyre står Dora Lunde og Johan Kultorp. Eier av bildet: Aashild Bergby

Meieri-eiendommen, slik den framstår i dag. Vi ser fra venstre grisehuset, boligen, uthuset og meieribygningen. Foto: Øistein Bøe

Et 422 år gammelt bibel-klenodium

Med et lite forbehold våger vi påstanden: Verken i Varteig Historielag eller på Varteig Bygdemuseum finner du gjenstander som er eldre enn denne bibelen. Men så er det da også 422 år siden den var ferdig fra trykkeriet i "Københaffn".

Kong Frederik IIs bibel fra 1589 er skjenket Varteig Historielag av familien Brunsby. Hanne Marit Brunsby bekrefter at hennes farfar Ole Brunsby eide bibelen. Lenger tilbake i tid kjenner man imidlertid ikke eierskapet til klenodiet.

Dette er den andre danske bibelutgivelsen etter reformasjonen, og 1589-utgaven kom etter "kong Frederichs den II. Befalning".

Opplaget i 1589 skal ha vært mellom 1500 og 2000, tiltenkt det danske og norske marked. Ekspertene på området anslår at det skal eksistere omkring 180 eksemplarer av utgaven.

To klenodier

Enda mer bemerkelsesverdig blir det derfor at to av disse 180 befinner seg i Varteig. I Inga for 2009 skrev

vi om 1589-bibelen som er i Knut Bøes eie, og som kan spores tilbake i slekta på Brenne mellom 250 og 300 år.

Nå har altså ytterligere ett eksemplar funnet veien til Varteig. Hanne Marit Brunsby forteller at hennes far Arne arvet den etter sin far igjen. Og Hannes farfar var Ole Brunsby – vartingen som ble kjøpmann i Fredrikstad og Rolvsøy.

Hvorvidt 1589-bibelen har fulgt Ole fra Varteig til Fredrikstad, vet vi imidlertid ingen ting om. Bibelen inneholder heller ingen informasjon om eiere forut for Ole Brunsby.

To kirkebibler?

I Inga-artikkelen i 2009 om den privateide 1589-utgaven, ble spørsmålet reist om denne bibelen kan ha vært kirkebibel i Varteig.

Teorien forsterkes ved at bibelens eiere på 1800-tallet også eide Varteig kirke.

Kong Fredrik IIs bibel fra 1589 veier 4,7 kg og teller 1500 sider. Nå finnes det to eksemplarer av utgaven i Varteig. Nytestamentet i lommeformat er med for å illustrere at 1589-utgaven av bibelen var en tungveker.

Foto: Øistein Bøe

Etter 422 år er det forståelig at både bruk og eventuelt skade setter sine spor. Flere sider i 1589-bibelen er reparert.
Foto: Øistein Bøe

Nå er det vel heller tvilsomt at begge biblene har vært kirkebibler i Varteig, men samme parallell tilbake til kirkeeiere på Brenne kan likevel trekkes når det gjelder bibelen som nå er gitt Varteig Historielag. Ole Brunsby – født på Brunsby 7. juni i 1873 – var sønn av Olea Iversdatter fra Brunsby (1832-1915) og Iver Olsen fra Brenne (1831-1890).

Ivers far var Ole Evensen Brenne (1793-1830). Og denne Ole var, sammen med nabo Johannes Christoffersen Brenne, de siste private eierne av Varteig kirke. Fra 1. januar 1858 gikk kirken over i menighetens eie.

Når vi med sikkerhet vet at den privateide 1589-bibelen var hos Arne Christoffersen Brenne – en bror av kirkeeieren – skal vi ikke se bort fra at bibelen som historielaget nå har fått, var hos Ole Evensen Brenne, den andre kirkeeieren.

Ole Brunsby var altså barnebarn

Ole Brunsby – som muligens tok med seg 1589-bibelen fra Varteig da han flyttet til Fredrikstad og etablerte seg som kjøpmann. Eier av bildet: Varteig Historielag

av kirkeeieren. Hans far, Iver Olsen, var jo en sentral kirkens mann i Varteig – blant annet som kirkesanger og korleder i tillegg til jobben som skoleholder, og med framtrepende kommunale oppgaver (se Inga 2009).

Intet lommeformat

Ole Brunsbys bibel fra 1589 er ikke akkurat i noe lommeformat. En ting er at den veier 4,7 kg. Den er i tillegg 23 cm bred, 33 cm høy og 10 cm tykk. Bibelen teller rundt 1500 sider, trykket i dansk gotisk skrift, illustrert, og med noen tittelblader der teksten er trykket i rødt.

På et tidspunkt har bibelen fått nytt bind. Originalutgaven hadde hjørnebeslag, spenner og låsemekanisme, men dette har gjennom

”En Amerikaner har gjort sig umage”

På innsiden av permene på gamle huspostiller og bibler kan det ofte være innført ulike vita knyttet til familien som eide boka. Slik er det dessverre ikke med Ole Brunsbys bibel.

Derimot er det sirlig ført inn en annen kuriositet, som vi tar med:

”En Amerikaner har gjort sig den Umage i Aaret 1818 at tælle alle Vers, Ord og Bogstaver i den hele Bibel. Han har derved beskeftiget sig daglig 8 Timer og anvendt dertil samfulde 3 Aar. Efter hans Beregning indeholder Bibelen 31.173 Vers, 773.692 Ord og 3.566.480 Bogstaver. Navnet Jehova forekommer deri 6.855 Gange, samt Ordet ”og” 46.227 Gange; det mitterste Kapitel i Bibelen er den 117de Salme.”

århundrenes bruk blitt borte.

Muligens samtidig med nytt bind er også ganske mange av sidene i bibelen blitt restaurert. Spesielt den bakerste halvdel av bibelen viser tydelige tegn på stor slitasje og muligens også skade, men altså forsøkt reparert. Likevel mangler nok noen sider i denne utgaven.

Uansett – 1589-bibelen til kong Frederik II er et unikt samlerobjekt, og i Varteig finnes det to av dem!

Brunsbys familien bestemte at bibelen fra 1589 skulle tilbake til Varteig. Her et bilde tatt på Sælid i 2006, da representanter fra historielaget fikk et møte med familiemedlemmer. I forgrunnen ser vi Ole Brunsbys svigerdatter Gerd og bakerst hans sønnevoldatter Hanne Marit Brunsbys. Rolf Sælid følger engasjert med i bildegjennomgangen. Foto: Øistein Bøe

Skogly Høvleri

Inneh.: Terje Holene
1735 Varteig
Telefon 69 13 13 43

- Vanlig trelast
- Listverk
- Profilerte spesialoppdrag
- Paneler

Mandag - torsdag 07⁰⁰ - 17⁰⁰, fredag/lørdag stengt.

Bondegutten som ble kjøpmann

Ole Brunsby ble født på Brunsby 7. juni 1873, i våningshuset som i dag er bygdemuseum for Varteig. Han ble bondesønnen som etablerte seg som kjøpmann i Fredrikstad.

Oles foreldre Olea Iversdatter Brunsby og Iver Olsen Brenne hadde giftet seg i 1871. Da Ole var tre år gammel, kom lillebroren Ingvard til verden. Ingvard dør imidlertid når han er seks år, så Ole vokste opp som enebarn.

Guttungen på Brunsby må ha vært en oppvakt kar. Det beviser blant annet dagboka han skrev som åtteåring (se Inga 2006).

Kjøpmann i Fredrikstad

Ole Brunsby hadde jo selvskrevet odelsrett til hjemgården, men han valgte likevel å gå andre veier. Han var utvilsomt en kunstnersjel. Det kan dokumenteres på museet, der det blant annet er løvtrearbeider fra Ole som guttunge og vakre kirketegninger fra ham i voksen alder.

Det er i dag ikke mulig å si noe eksakt om hvordan veien gikk fra gårdsdrift på Brunsby til kjøpmanns-

*Ole Brunsby fotografert da han var i 20-årene, mens han var butikkbetjent i Fredrikstad.
Eier av bildet: Hanne Marit Brunsby.*

stand i Fredrikstad. Faktum er i alle fall at Ole Brunsby relativt ung ble ansatt som butikkbetjent hos kjøpmann Bakker i Fredrikstad sentrum. Bakker drev med ”fedevarer”, noe som omfattet både vinhandel og kolonial.

Ekteparet Carl August og Josefine Marie Bakker hadde tre barn – døtrene Johanne Andrea Marie og Marta Judit, og sønnen Haakon. På et tidspunkt oppsto det søt musikk mellom butikkbetjenten og eldste kjøpmannsdatteren, og Marie og Ole giftet seg 24. juni i 1901.

Starter for seg selv

Da sønnen Haakon overtok Bakkers kolonialbutikk, startet Marie og Ole for seg selv. Først med kjøpmannsdrift i Fredrikstad sentrum, og senere på Hauge i Rolvsøy. Der drev de fram til få år før de døde på slutten av 1930-tallet.

Fortsatt er det for øvrig ”spor” etter ekteparet Brunsby i Fredrikstad-distriktet. I brolegningen foran det som var forretningsgården på Hauge står nemlig fremdeles initialene ”O.B.”.

Det ble drevet dagligvareforretning i lokalene fram til 1984, de siste

Marie og Ole Brunsby bak disken i kolonialbutikken på Hauge på 1930-tallet, sammen med ekspeditrise Lagertha Hassing. Eier av bildet: Østfold fylkes billedarkiv.

årene i regi av Østfold Samvirkelag. Nå er bygget gjort om til leiligheter.

Brunsbys familien

Marie og Ole Brunsby fikk fire barn – Ivar Carl født 6. april i 1902, Ingrid 18. januar i 1905, Marte 28. oktober i 1812 og Arne Gunnar 22. mai i 1914.

Vi vet at Ole Brunsby hadde et nært forhold til Varteig i hele sitt liv, og var blant annet en sentral pådriver for å sikre at det gamle våningshuset på Brunsbys ble bygdemuseum. Det er nok også hans fortjeneste at så mye etter faren Iver Olsen Brenne befinner seg på museet, og

han var selvskreven i det første museumsstyret.

I så måte har hans svigerdatter og sønne datter holdt forbindelsen til Varteig vedlike. For et par år siden skjenket de en håndskrevet bok av Iver Olsen til museet, og nå altså en 422 år gammel bibel.

Marie og Ole Brunsby ble for øvrig gravlagt i Varteig. Marie døde 5. juli 1938, mens Ole døde 26. august året etter.

Fortsatt er det spor etter Ole Brunsby på Rolvsøy. Initialene "O.B." står i stensettingen foran det som var butikklokalet hans på Hauge. Foto: Tom Raae.

Gården tilbake i Brenne-slekta

Da Ole Brunsby valgte å forlate bondeyrket til fordel for kolonialbransjen, gikk gården for en periode ut av slekta.

Enken Olea Brunsby solgte i 1911 Brunsbys – 3007/3 og 5 – til Berthe og Anders Fredriksen. Elleve år senere var imidlertid Brenne-slekta tilbake på gården ved at Ole S. Brenne ble neste eier. Han var nemlig en fetter av Ole Brunsby, med Ole Evensen Brenne som felles bestefar.

Jens Spydevold - en arbeidets adelsmann

Jens Spydevold er et godt eksempel på at hardt arbeid ikke er skadelig for helsa. Selv om han har passert 90, er han fortsatt relativt frisk og oppegående. Noe vi fikk bekreftet gjennom samtalen vi hadde med han.

Jens Spydevold ble født på gården Spydevold (gnr 3041) i 1920. Han var den nest yngste i en søskenflokk på 7 stykker, 3 gutter og 4 jenter. Faren, Ludvig Spydevold, hadde kjøpt gården i 1913 av lensmann Anders Næss. Da gården ble solgt, beholdt Næss en del av eiendommen, som fikk navnet Vestvoll. Da Næss døde, ble Vestvoll testamentert til Varteig kommune, som så igjen leide ut til Spydevold og hans bror.

Skolegang

Jens begynte på skolen i 1927 hos frøken Erlandsen. Han husker ikke noe spesielt fra sin første skoledag – som var i mai, men husker godt at da broren, Godtfred, begynte 2 år senere, kjørte de med hest og slede til skolen den første skoledagen i mai. I storskolen gikk han hos lærer Kjærland på Klemsdal-skolen.

Kjærland var en snill og tålmodig lærer, men Jens husker at ett fri-minutt da han og noen andre gutter

fikk øye på et ekorn som de prøvde å fange og sprang innover i skogen slik at de ikke hørte at det ringte inn, så ble Kjærland sint og ”dømte” dem til å sitte igjen etter skoletid. Han kan videre fortelle at Kjærland alltid var i fjøset før skoledagen startet.

Jens gikk og leste for presten Sinding, og ble konfirmert i Varteig kirke den 7. oktober 1934.

I 1935 gikk Jens på et ½-årig snekkerkurs. Han tok da toget att og fram til Rakkestad hver dag. Det var Bondelaget som arrangerte dette kurset.

Barndomsminner

Både han og søsknene måtte tidlig hjelpe til på gården, så det ble ikke mye tid til lek. Det Jens likte best var å fiske og bade. Det gjorde de både i Spydevoldbekken og i Isesjø. Jens lærte seg tidlig å svømme, og han husker at det ikke var uvanlig at de startet badesesongen i bekken så tidlig som i april, selv om vannet da var svært kaldt. Om vinteren ble det litt skigåing, og ungene i Spydevoldkroken laget seg et hopp ved noen ”holer” som lå opp mot husene på Spydevold østre der søskenbarna bodde.

Jens har alltid likt godt å kjøre med hester, men en gang i 1936 holdt det på å ende helt galt. Jens

Jens Spydevold.

I Gamlestua på Spydevold i 1951: Familien samlet rundt kaffebordet. Fra v. Bjørg Hagen (niese til Jens), Sofie Spydevold (søster), Malene og Ludvig Spydevold (foreldre), Kristine Hagen (søster), Jens og Marie, Torleif Hagen (svoger).

leie hesten hjem igjen. Og oppå det hele viste det seg at søstra og venninnen ikke kom med toget likevel.

og det 2 år yngre søskenbarnet, Ole, hadde tatt hest og trille og kjørt til Ise stasjon for å hente søsteren og en venninne som skulle komme med toget fra Oslo. De bandt hesten til noen "ribber" ved stasjonen. Jens gikk opp på perrongen for å møte jentene, mens Ole ble igjen nede ved hesten. Da toget kom inn på stasjonen, slapp lokomotivet ut en stor dampsky. Dette skremte hesten slik at den rev seg løs fra tjoringa og satt av sted i full fart mot bommene. Ole prøvde å holde den igjen, men måtte slippe, og hesten for i vei, hoppet over bommen slik at trilla brast gjennom bommen og både hest og trille ble stående halvveis ute på jernbanelinja mens toget som hadde startet opp sin videre ferd mot Sarpsborg, traff dem. Heldigvis gikk det bra med hesten som ble fanget inn av 2-3 karer som sto borte ved bommen. Verre gikk det med trilla og deler av seletøyet. Stasjonsmesteren innkalte guttene til "forhør" før de fikk

Gården

Jens deltok i alt slags arbeid på gården. I tillegg tok både han og broren ekstrajobber med å kjøre fram tømmer for andre skogeiere i området. Skogsarbeidet sluttet han for øvrig ikke med før han hadde fylt 70 år. Det til tross for at han i 60-årsalderen fikk hjerteinfarkt og egentlig burde tatt det mer med ro. Men Jens sier at det å arbeide alltid har vært en glede for han, og at arbeid ikke har skadet noen. Det at han i en alder av 90 år fortsatt bor i eget hus, stiller seg selv og kjører bil, burde være et bevis på at hans

Jens med hestene på 40-tallet.

teori er riktig.

På gården hadde de 4 hester og folunger, i tillegg hadde de fra 10 kuer og helt opp til 60 på det meste. Så var det selvfølgelig grisepurker og – unger og noen høner til å sikre gårdens behov for egg og litt til salg. Jens husker at da han var i 6-7 årsalderen hadde de også noen sauer, men det ble ikke noe fast innslag på gården.

Fra 1947 leide Jens og Godtfred gården av foreldrene, og i 1954 kjøpte de den. Eldstebroren Lars hadde da kjøpt seg gård på Rolvsøy.

Den første traktoren, en Chaes med håndklutsj, men uten hydraulikk, kjøpte de av brødrene Øby i 1948. Det var en stor investering, så svogeren Otto Brenne ble også deleier i traktoren. I 1951 byttet de til en Ferguson av den lille, grå typen.

Fra 1956 leide de jorda på Vestvoll, og det ble da behov for mer maskinell hjelp, så den første slepetreskeren ble kjøpt inn i 1958. Den ble byttet i en ny og større allerede i 1960.

I 1966 kjøpte Jens og Godtfred gården Brunsby vestre av svogeren Otto Brenne.

Jens husker også at da den store utstillingen i Sarpsborg i 1930 var over, kjøpte faren et lass med materialer som hadde vært brukt til boder på utstillingsområdet. Av disse materialene bygde de et vognskjul.

Faren sto på torvet hver lørdag og solgte bl.a. kjøtt. Ofte ble det noen kjøttbiter igjen, og det førte til at fersk suppe ble fast innslag på middagsbordet hjemme hver

mandag. Jens sier at kresen har han aldri vært, men at fersk suppe ikke hører til favorittene. Det hendte også at Jens fikk seg en bytur noen lørdager når det ikke var skole eller arbeid som måtte gjøres. Han husker at en barnebillett med toget fra Ise til Sarpsborg kostet 15 øre, og at det de første gangene var litt skummelt å ta seg fram alene fra stasjonen og opp til Sarpsborg torv der faren sto oppe ved Kommunestallene. Det hendte også at han fikk være med de to søskenbarna sine, Lorange og Hans, når de kjørte ved til byen.

Da krigen kom

Jens forteller at da tyske tropper, søndag kom marsjerende langs jernbanelinja, gikk både han og noen andre unge gutter opp på en "hole" for å se på frammarsjen, uten at de den gang forsto at det kunne medført fare med bevæpnede, nervøse tyskere. Senere under krigen fikk de besøk av noen tyske soldater på jakt etter radioer og våpen, men etter at de hadde lett rundt i uthusene uten å finne noe, forsvant de igjen. Ellers husker Jens at de en dag i våronna fikk nytt besøk av tyske soldater som beordret dem til å forlate gården og søke dekning over på Vestvollsida. Det var fordi tyskerne skulle prøveskyte kanona som stod ved jernbanelinja ved Knatterud. Det smalt og ristet, men uten at noe ble skadet på Spydevold, men hestene ble veldig oppskremt.

Fritid og familieliv

Selv om det ikke ble mye tid til fritidsaktiviteter med gårdsarbeid

og dyr, forteller Jens om bilturer. Han tok sertifikat i 1950 og hadde noen år tidligere, sammen med broren Godtfred, kjøpt en Chrysler av Sofus Heier. Bilen hadde registreringsnummer B-1887. Jens var medlem i Bondelagets ungdomsforening, og da det var Landsstevne på Eidsvoll, pakket de Chyrleren med telt og utstyr og dro dit. I 1958 ble Chyrleren byttet ut med en Volvo.

I 1955 giftet Jens seg med Marie Reitan. Hun var fra en gård som het Sømna ved Brønnøysund. De fikk sønnen Jan i 1955 og datteren Tove Malene i 1958. Broren Godtfred hadde giftet seg to år tidligere og han fikk også 2 barn slik at det etter hvert ble 8 personer i det 2-etasjes våningshuset der Jens og familien bodde i 1.etasje, og Godtfred med familie holdt til i 2.etasje.

Opp gjennom årene er det blitt noen bilturer nordover for å besøke konas familie. Den siste turen kjørte han da han var 75 år. Da var de helt i Tromsø.

Da Jens var 70 år, flyttet han og kona Marie til Sigtun ved Ise skole. Jens stelte i hagen og holdt seg også i form med å sykle turer, bl. a. rundt om Tvetter-Skjebergdalen. Det fortsatte han med nesten helt til han fylte 90 år. Nå har både trafikken og "kranglete" knær satt en stopper for syklinga.

Kaffekos i solen på Sigtun i mai 1998.

SARPSBORG KOMMUNE

støtter det lokalhistoriske arbeidet

Boplasser langs en landevei

Åtte nedlagte plasser fra Bøkrisset til Gryteevja

Tar du av ved Bøkrisset og kjører de tre kilometerne mot Kongsrud, vil du enkelt kunne få med deg åtte gamle boplasser. På seks av dem er det i beste fall kun rester etter en undermur tilbake som forteller om en svunnen tid.

Fra bilvinduet har øynene lettest for å hvile på gårder og boliger som vitner om dagens liv og aktivitet. På kjøreturen langs Kongsrudveien betyr det i så fall Gressum, Gressløs, 2 x Bråten, 2 x Kullerud, Kongsrud, Ørka og sju villaer.

I denne artikkelen stopper vi imidlertid ved åtte boplasser hvor du må et århundre eller mer tilbake i tid for å møte mennesker i hverdag og helg.

På to av de gamle boplassene er det utelukkende muntlige overleveringer som gjør at vi i det hele tatt vet beliggenheten. På de øvrige kan du finne mosegrodd natursten som indikerer en undermur.

Til tross for få spor i terrenget, er det likevel ikke vanskelig å la tankene få fri flyt – tilbake til treskomakeren Erik, dagarbeideren Hans og de øvrige som jobbet for å brødfø seg selv og familien.

Vi får tro at de stundom kunne rette ryggen, tørke svetten og glede seg over lyden fra kua som rautet og ungene som lekte.

Fra Køya til Fauli

Vår anbefalte tur – som nok bør skje til fots framfor i bil – starter på Køya ved Bøkrisset, i krysset

Kart som viser de tidligere boplassene fra Bøkrisset til Grytebrua – med Køya ved Bøkrisset, husmannsplassen ved Gressløs, Øvre Sinkerud, Nedre Sinkerud, Køya under Ørka, Sagdalen, Køya under Kongsrud og Fauli.

Ikke mindre enn åtte plasser lå langs Kongsrudveien, og som ble nedlagt på 1800- og tidlig 1900-tall. Vår anbefalte ferd tilbake i historien starter her ved Bøkrysset, med Erik skomaker på Køya.

Foto: Øistein Bøe

Køya ved Bøkrysset ble etablert som husmannsplass. Den er heller ikke

Varteigveien/Kongsrudveien. Opprinnelig en husmannsplass under Bergerud (se Inga 2002), og hvor vi ser grunnmur både for stue og uthus i den trekanten som er dannet mellom Varteigveien, den gamle utkjørselen fra Kongsrudveien og dagens utkjøring.

Vi gjør et stopp i krysset Kongsrudveien/Gressløsveien, omtrent der trafostasjonen står. Her er det ingen spor tilbake etter den boligen som sto der for hundre år siden.

På venstre side av Kongsrudveien – før krysset med Kullerudveien – lå to Sinkerud-plasser, den ene bebodd til 1917. Plassene var opprinnelig husmannsplasser under Kullerud, ble selveiende i 1823, og tidlig på 1900-tallet lagt inn under Gressum.

Med termos i ryggsekken går turen videre langs Kongsrudveien til Køya under Ørka og så mot den tidligere Grytebrua og de tre husmannsplassene Sagdalen, Køya (Rud) og Fauli under Kongsrud.

Køya

Skomakeren Erik

Det er ikke kjent når Bergerud-

omtalt i Olav Spydevolds bygdebok.

Arnt Gressløs (1877-1957) fortalte imidlertid at da han var ung, bodde det en eldre kar på Køya. Han het Erik, og livnærte seg ved å lage tresko som han gikk på sine gamle bein til Sarpsborg og solgte. Ut fra hustuftene kan det ikke ha vært store stua på Køya, undermuren måler ca. 4,40 x 5 meter.

Denne Erik Køya var født på Halvorsrød i Tune i 1812, som sønn av Eli Andersdatter og Johannes Arnesen. Johannes og hans tredje kone Anne etablerte seg for øvrig senere som de første oppsitterne på husmannsplassen Køya under Ørka. Erik skomaker var følgelig en halvbror av Ole Johannessen på Ørka-Køya og Christen Johannessen på Kongsrud-Køya. Tre brødre på hvert sitt Køya, med andre ord (se Inga for 2008 om Ørka og Kongsrud).

Laget sopelimer

Erik Johannessen var gift med Inger Pedersdatter, født i 1818 på Sirihytta – en annen husmannsplass under Bergerud.

Erik og Inger var først i noen år på Sirihytta, men kom senere til Køya.

I 1865 besto huslyden av sju – far Erik, mor Inger og barna Berthe J. (15 år), Olaves (12), Lotte (10), Hans Sigvard (7) og Grethe Regine (4).

Da hadde allerede eldstedatteren Elen A. Louise flyttet hjemmefra, og var tjenestejente på Brunnsby.

Ti år senere bor også et barnebarn av skomakeren på Køya. Det er Karinius Emil, født i 1870 som sønn av Louise. I folketellingen dette året er Olaves oppført som maler, Lotte ”hjælper Foreldrene”, mens Hans Sigvard og Grete Regine bidrar til husholdningen ved å binde og selge sopelimer. Berthe har på dette tidspunktet flyttet fra Køya.

Blir selveier

Det var nok trange kår for husmannsfamilien på Køya. I 1875 får Erik det lite ærefulle stemplet ”fattiglem”, altså at han understøttes.

Trøsten får være at det må ha blitt økonomisk romsligere på Eriks gamle dager. I 1894 kjøper han nemlig søndre Bråten for 1900 kr. Gleden over å være blitt selveiende blir imidlertid kortvarig, for allerede året etter dør han, og i kirkeboka er han innført som ”Enkemand Inderst Erik Køia”. ”Dødsarsag: Alderdomsvagheit.”

Kona Inger døde for øvrig på Køya av lungebetennelse i 1885 – 65 år gammel.

Det synes som om hele barneflokket flytter fra Varteig. Både Berthe, Olaves og Sigvard bosetter seg på Kjøberg i Borge. Berthe blir gift med sagbruksarbeider Severin Svensen fra Fredrikstad. Olaves gifter seg med Fredrikke Larsdatter – en søster

av gjørtler Lars Larsen på Rogndalen – og etablerer seg som malermester. Sigvard gifter seg med Kristine Iversdatter fra Rakkestad og betegnes som ”maler for egen regning”.

Louise blir gift med Anders Hansen og Lotte med Kristian Henriksen, mens Grete bor som ugift i Sarpsborg midt på 1890-tallet.

Syrinene blomstrer

Erik skomaker var nok formodentlig siste oppsitteren på Køya, men 116 år senere blomstrer fortsatt syrinen på den gamle plassen, og ned mot Varteigveien står bærbuskene til Inger og Erik.

Hvem som bebodde Køya ved Bøkrysset før Inger og Erik, vet vi svært lite om. Det synes imidlertid på det rene at Henrik Pedersen med familie var bosatt her i noen år. Henrik var født på Klemsdalshytta i 1830, og var gift med Anne Andersdatter. Senere ble han husmann, og deretter første selveieren, på Nordre Bergerud (se Inga for 2006).

Gressløs

Slagferdige Hans

I krysset Kongsrudveien/Gressløsveien – omtrent der trafoen står – var det også en boplass. Heller ikke her er det kjent når plassen ble etablert, men vi kjenner i alle fall godt til familien som bodde der for et århundre siden.

Mannen i huset var Hans Andersen Gressløs – boren til Anne Marie Andersdatter, som eide og drev Gressløs (senere Gressum) – se Inga 2004.

Hans Andersen Gressløs bodde med sin familie i en stue her ved krysset Kongsrudveien/ Gressløsveien. Hans hadde ku, men bås plass hadde han trolig på foreldregården Gressum i bakgrunnen, som søsteren Anne Marie drev.

Foto: Øistein Bøe

har ete opp flesket får ta sålæne au”.

Før vi forteller mer om familien, fristes vi til å bringe videre et par historier som tydelig forteller at Hans var en slagferdig kar.

Hans livnærte seg blant annet som dagarbeider, og tok på seg jobber på prestegården. Lønna vet vi ingen ting om, men kosten fulgte i alle fall med. En dag det ble servert erte-suppe, hadde man tydeligvis spart på ingrediensene. Hans kunne ikke la det gå ubemerket hen, og fra hans plass ved bordet lød det ”Hoi, hoi, hoi”. Prestefruen ble nysgjerrig, og spurte hvorfor Hans hoiet slik. Da svarte Hans at det bare var de to ertene i suppa som hoiet til hverandre.

Sigrid Lønhøiden (1910-2006) – et barnebarn av Hans – fortalte en annen historie fra prestegården:

En dag var det flesk på menyen, men flesket var nok brukt i en annen sammenheng og tilbake var det stort sett bare grisesåler. Prestefruen bemerket da overfor Hans, på sitt forfinede språk: ”Spiser De ikke sylter?”. Da avslørte Hans nok en gang at han kunne være kjapp i replikken, for han svarte: ”Døm som

Ku – men ikke fjøs

Hans var født på Gressløs i 1850. Foreldre var Inger Sandersdatter og Anders Jensen. Som eneste gutten som levde opp i en søskenflokk på fem, hadde jo Hans odell på foreldregården. Det ble likevel søsteren Anne Marie – oldemor til dagens eier Tormod Gressum – som overtok. Selv etablerte Hans seg på en liten plass under gården.

Hans var skomaker, han jobbet i lensa og var dagarbeider rundt på gårdene. Hjemme på plassen hadde han både korn, poteter og ku, samt en kjøkkenhage og en frukthage.

Noen lagård med fjøs er det imidlertid lite trolig at det var på plassen. Mest sannsynlig fikk han låne bås plass til kua si hos søsteren.

Muntlige overleveringer antyder at plassen der Hans bodde kan ha vært der den første husmannen på Gressløs slo seg ned i sin tid, den gang Gressløs var husmannsplass under Bergerud.

Kona fra Askedalen

Hans Gressløs ble i 1881 gift med

Gunhild Olsdatter fra Askedalen, en husmannsplass under Bøe. Gunhild var født på Harehytta under Askersby i 1857, som datter av Marthe Hansdatter og Ole Olsen. Marthe og Ole flyttet imidlertid til Askedalen tidlig på 1860-tallet, og Gunhild fikk derfor oppveksten sin der.

Ved giftermålet har Gunhild datteren Martha (født 1880). Sammen får Gunhild og Hans barna Johan Anton (1882), Ole Edvard (1886) og Karl (1889). Når Anton blir født, bor for øvrig familien på Sinkerud. Senere flytter de altså til plassen som lå under Gressløs.

Ole blir gift med Marie Karlsen Bøe. De bor i noen år på Sinkerud, før de kjøper og etablerer seg på Bråten.

Anton kjøper ca 1906 Lundeberget gnr 3012, bnr 13 (– se Inga 2006). Søsknene Karl og Martha flytter med til Lundeberget. Senere gifter Karl seg med Hjørdis Brynhildsen, og kjøper i 1925 en av Finstad-gårdene (Vestre Teppa) i Tune. Anton forblir ugift på Lundeberget. Også Martha blir på Lundeberget, og får døtrene Gerda og Margit.

Gunhild dør for øvrig av magesår 39 år gammel, i 1896 – og etterlater seg følgende fire barn i alderen sju til seksten år. Hun benevnes da som ”pladsmandskone paa Græsløs”.

På sine gamle dager flytter Hans til barna på Lundeberget, der han dør i 1919.

En arm å ligge på

Vi startet omtalen av Hans på Gressløs med et par historier, og tillater oss å avslutte denne sekvensen

med ytterligere to beretninger som forteller noe om mannens gode replikk.

Det var da Hans gikk til sognepresten for å ta ut lysning. Presten var vel i våre øyne direkte ufin da han overfor Hans kommenterte at ”fattigfolk skulle ikke ha lov til å gifte seg”. Bemerkningen var drøy, og det syntes vel sikkert også Hans. Og han duperte presten ved å bemerke at ”en fattigstakkar har også godt av å ha en arm å ligge på”. Vi skulle tro presten skiftet tema.

En annen gang var det en sambygding som bemerket overfor Hans Gressløs at ”du skulle vært prest, du, Hans”.

”Jæ har før kort hæls”, svarte den slagferdige.

Sinkerud

Én sikker – én usikker

Sinkerud er en boplass med historie helt tilbake til tidlig på 1700-tallet. Opprinnelig var Sinkerud én husmannsplass under Kullerud, men ble på et tidspunkt delt i to – Øvre og Nedre Sinkerud

Beliggenheten til Øvre Sinkerud (gnr. 3014, bnr. 7) synes udiskutabel. Tuftene etter våningshuset er tydelige, med mål på 6,10 x 7,20 meter. Låven lå trolig rundt 20 meter vest for boligen, og det er markerte spor etter jordkjeller omkring 50 meter sør for huset.

Fortsatt er det både epletrær, rips og prestegårdsroser i området rundt hustuftene på Øvre Sinkerud.

Kan vi med stor grad av sikkerhet plassere Øvre Sinkerud, blir det

brått noe mer uvisst hvor Nedre Sinkerud (gnr. 3014, bnr. 12) hadde sin bebyggelse.

Det er gode emner for en gråstensmur på noen fjellskjær på jordet nord for Gressum (gnr. 3008/3). Fram til nyere tid var det til dels mye bærbusker ved disse fjellskjærene, men disse er beitet vekk i de senere årene. Like vest for denne mulige beliggenheten er det klare spor etter noe som kan ha vært en jordkjeller.

En mulig alternativ plassering for husene på Nedre Sinkerud er omkring 60 meter sør for våningshuset på Øvre Sinkerud.

Blir selveiende

Ole Reiersen kjøpte Kullerud med Sinkerud og Bråten tidlig på 1820-tallet (se Inga 2009). Så langt hadde Sinkerud vært husmannsplass, men ble i 1823 selveiende da Peder Larsen fra Småberggtangen (født i 1783) kjøpte et samlet Sinkerud av Reiersen.

I 1903 er det Gurine og Lars Olsen som eier Øvre Sinkerud, og som

Dagens eier av de to tidligere Sinkerud-plassene er Tormod Gressum, ettersom boplassene ble tilleggsjord til Gressum tidlig på 1900-tallet. Her har Tormod slått seg ned i hustuftene på Øvre Sinkerud.

Foto: Øistein Bøe

selger til Arnt Gressløs.

Stua på Øvre Sinkerud var den av Sinkerud-plassene som var lengst bebodd, fram til 1917. Våningshuset ble rundt 1920 flyttet til Gressum og benyttet som bryggerhus.

Fjøset på Sinkerud ble brukt som sommerfjøs på Gressum, trolig fram til 1940-tallet. Bygningen ble revet på 1960-tallet.

Mens Øvre Sinkerud ble tilleggsjord til Gressum i 1903, var det Peder Mathisen som da eide Nedre Sinkerud. Denne eiendommen ble lagt til Gressum i 1931.

De første husmennene

Helge Nilsen og Pernille Gulbrandsen er de første husmannsfolkene man kjenner til på Sinkerud. De ble gift i 1735.

De ble trolig etterfulgt av Amund Davidsen (født i 1689) og Johanne Olsdatter (1691). Amund dør i alle fall på Sinkerud i 1762, og det samme gjør Johanne ni år senere.

Amund og Johanne hadde en stor barneflokk – Anne, Anders, David, Johanne, Ole (som ble skoleholder), Ingeborg, Kari, Kirsti og Mari.

Hvem som etterfulgte Amund og Johanne som husmannsfolk vet vi ikke, men på 1780-tallet bodde i alle fall Mathis Pedersen og Marthe Gøtesdatter på plassen. I 1782 blir sønnen Peder født på Sinkerud, men han dør bare fem måneder gammel.

Sinkerud deles

Sinkerud ble delt i to plasser mot slutten av 1700-tallet. Ved inngangen til neste århundre bodde enken Simiana Christensdatter på den ene plassen og Lars Hendrichsen med familie på den andre.

Simiana hadde tidligere blant annet bodd på Haugenet, der ektemannen Christoffer Gulbrandsen døde i 1798. Samme dagen som mannen døde, mistet Simiana også yngste barnet – seks uker gamle Syver. Til Sinkerud kom hun med tre barn – Anne (født i 1793), Christen (ca 1790) og Christopher (ca 1788).

Lars Hendrichsen bodde på det andre Sinkerud sammen med søsteren Mari Hendrichsdatter. I 1801 er de henholdsvis 56 og 54 år gamle, og ektefellene er døde. Husstanden omfatter også Maris to barn – Maria på 20 og Hans på 14 år.

Christen Andersen var også husmann på Sinkerud, trolig tidlig på 1800-tallet. Han var født i 1747 og var gift med Gunnil Christoffersdatter. Gunnil og Christen hadde barna Anne (født i 1792), Johanne (1797) og Christoffer (1798).

Kjøper Sinkerud

I 1823 blir så Sinkerud selveiende ved at Peder Larsen fra Småbergtangangen kjøper de to plassene av Ole Reiersen på Kullerud.

Peder var født i 1778, og ble i 1815 gift med Larine Larsdatter fra Nedre Hauger i Rakkestad (født 1793).

Mens Peder og Larine bodde på Småbergtangangen, fikk de barna Lars (f. 1816), Birthe (1817), Ole (1819), Ragnhild (1821) og Kari (1823). På

Øvre Sinkerud vokste barneflokken med Christen (1825), Anders (1828), Anders (1830) og Tale (1832).

I 1840 selger Peder og Larine halve Sinkerud til Anders Hansen, som allerede fire år senere lar plassen gå videre til Anders Olsen.

Andre halvdel av eiendommen – Nedre Sinkerud – overdrar Larine og Peder til sønnen Lars i 1854.

Lars og Christen

Lars ble i 1856 gift med Karen Marie Nielsdatter fra Kragerø. Hun var født i 1836. Mens de fortsatt bodde i Kragerø, fikk de sønnen Ole. På Sinkerud fikk de barna Berthe Laurine (f. 1860), Iver (1864) og Pauline (1867).

Karen Marie dør på Sinkerud allerede i 1868, bare 32 år gammel. To år senere dør også Lars på Sinkerud – 44 år gammel.

Også broren til Lars – Christen – etablerer seg med familie på Sinkerud. Han blir i 1852 gift med Dorte Marie Nielsdatter fra Rakkestad (født i 1827). Før de blir gift får de sønnen Peter på Gjerberg i Rakkestad – født i 1849. På Sinkerud kommer Laurine Kristine til verden i 1852 – se om henne under Sagdalen i Inga 2008. De får også to sønner mens de bor på Sinkerud, men de dør begge som spedbarn.

Dorte Marie og Christen var leilendinger på Sinkerud. Husmannsfolk flyttet ofte på seg i den tiden, og ekteparet var husmenn både under Bøe og Rognerud de neste årene, der barna Johannes (1861), Andrine (1863) og Oline (1866) blir født. De er imidlertid tilbake på Sinkerud

når Sigvard (1869) og Berthe Marie (1873) kommer til verden.

Fra Sinkerud flytter Dorte Marie og Christen til Sirihytta, og senere til Dalene.

Lengst fartstid

De som kanskje har hatt lengst "fartstid" på Sinkerud, er søskenparet Lars Olsen og Gurine Olsdatter på Øvre Sinkerud. Det er uvisst når de kom til plassen, men de bodde i alle fall der i 1865 – og det er de som selger til Arnt Gressløs i 1903.

Søskenparet var født i Eidsberg – Lars i 1825 og Gurine i 1829.

Lars dør på Sinkerud i 1904, mens søsteren flytter til Rogndalen og dør der tre år senere.

Lars og Gurine var barn av Ole Bjørnsen og Marie Mathisdatter. Marie bor forresten hos sine to barn på Sinkerud når hun dør som enke i 1868, 78 år gammel.

Søsknene hadde også andre av sine nærmeste på Sinkerud i kortere eller lengre tid. Blant annet bor en brorsønn av Gurine og Lars på Sinkerud på 1870- og 1880-tallet. Han het Martin Bergersen, og var født i Eidsberg i 1859 som sønn av Malene og Berger Olsen. Martin ble i 1886 gift med Birthe Marie Halvorsdatter, opprinnelig fra Rakkestad men tjente på Kongsrud da de giftet seg. Året etter blir sønnen Bernhard født på Sinkerud.

Av andre beboere på Sinkerud,

nevner vi Lovise Andersdatter (1836) og Thorer Kristiansen (1824). I 1878 får de sønnen Georg. Han dør imidlertid som baby. Da de i 1880 får en ny sønn, blir også han døpt Georg. Lovise dør selv på plassen i 1881.

Hans Andersen og Gunhild Olsdatter bor her da sønnen Anton ble født i 1882. Familien flyttet senere til en plass under Gressløs.

Henrik Pedersen har også bopel Sinkerud når han dør i 1899, 62 år gammel. Han var født på Klemsdal, og hadde livnært seg som lensearbeider.

De siste oppsitterne

På Øvre Sinkerud er det imidlertid flere innom, også etter at plassen ble tilleggsjord til Gressum.

Emilie Olsen (født i 1883) og Johan Larsen (1875) bor eksempelvis her noen år inn på 1900-tallet, og blir foreldre på Sinkerud til Olga Kristine i 1905 og Emma Juline i 1907.

Marie og Ole Bråten – han født på Gressløs i 1886 og hun på Vesle-Bøe i 1883 – bor på plassen etter at de gifter seg i 1908. Parets fire første barn – Harald (1908), Sigrid (1910), Randi (1912) og Ingeborg (1914) – kommer til verden på Sinkerud.

Så kjøper de Bråten, der de tre siste barna blir født – Einar (1917), Olaf (1919) og Margrethe (1924).

De siste oppsitterne på Sinkerud var Karen og Hilmar Handelsby, som fikk eldstebarnet Gjertrud her.

40.000 navn på data

Rekonstruksjonen av noe av bosettingen på Sinkerud er gjort mulig, ikke minst takket være god hjelp fra Finn Vestby.

På sitt slektsforskerprogram har han nærmere 40.000 navn med tilhørighet i Sarpsborg-distriktet. Deriblant også mange med tilknytning til Sinkerud.

*Epletrær, spor etter jordkjeller og noen biter av teglsten er det som er igjen av boplassen som lå på Fauli.
Foto: Erling Skivdal*

De var på plassen et års tid før de i 1917 flyttet til Skiptvet. Rundt 1920 ble våningshuset på Sinkerud gjenreist som bryggerhus på Gressum, og her bodde familien Handelsby i noen år da de i 1931 kom tilbake til Varteig (se Inga 1988).

Køya, Sagdalen, Køya og Fauli

Fra Sinkerud går så vår anbefalte reise videre mot Glomma. Først til husmannsplassen Køya under Ørka, deretter til Sagdalen, Køya (Rud) og Fauli under Kongsrud. De tre første er omtalt i Inga for 2008 i forbindelse med gårdspresentasjonen av Ørka og Kongsrud. Fauli er en mulig boplass hvor historien har gått i graven med dem som visste.

Muntlige overleveringer på Kongs-

rud vet imidlertid å fortelle at det var en boplass på Fauli (Faugli – trolig variant av Fugleli), men det er ukjent både når det var bosetting og hvem som holdt til der.

I dag kan man ane spor etter en mulig jordkjeller, og teglbiter på et fjellskjær indikerer at det har vært bebyggelse. Dessuten sto det inntil for noen år tilbake en apal i utkanten av området. Den er nå borte, men den klarte å frø seg til to nye epletrær før den gikk i bakken.

Da gjenstår det bare å ønske god tur tilbake i historien.

Kilder:

Folketellingene - Kirkebøkene
Olav Spydevold: "Varteig – en liten bygds historie", 1956
Muntlige kilder (bl. a.):
Sigrid Lønhøiden, f. Bråten (1910-2006)
Randi Hasle, f. Bråten (1912-2008)
Torstein Gressum (1918-2008)
Ellen Bergerud (1913-2007)

ISEBUSSEN

TRYGG OG TRIVELIG TRANSPORT

Frode Bredholt, Ise

tlf. 916 50 063.

Søndre Bråten gnr 3008, bnr 5 og gnr 3014, bnr 4

Søndre Bråten som selveierbruk kan spores tilbake til 1823. Da var det en spekulant som inntok Kullerud, og som forsøkte å gjøre seg rik ved å splitte opp gården.

Ole Reiersen fikk nok ikke det beste ettermæle man kan ønske seg da han delte opp og solgte unna store deler av hovedbolet på gårdsnummer 3014 Kullerud på 1820-tallet (se Inga for 2009).

Senere gjorde riktignok nye eiere en stor innsats for å samle eiendommene igjen, men Bråten var av de brukene som ikke ble innlemmet i de "nye" Kullerud-gårdene. Det samme gjaldt for øvrig også de to Sinkrud-brukene (se artikkelen "Boplasser langs en landevei" annet sted i årets Inga).

Fra Præstegaarden

Det var Peder Larsen Tangen som 15. juli i 1823 fikk tinglyst skjøte på det som i dag er deler av søndre Bråten.

Han satt imidlertid selv bare ett år med eiendommen, og solgte den i 1824 videre til Ole Svennungsen.

5. august i 1840 kunne Ole legge nye arealer til eiendommen. Da

Kartutsnitt som viser Søndre og Nordre Bråten, der plassene ligger mellom Varteigveien og Kongsrudveien.

fikk han nemlig kjøpe jord og skog for 75 spesidaler i dødsboet etter Anders Legsen på "Præstegaarden" (Bergerud). Derfor består søndre Bråten i dag av arealer som i sin tid lå dels under Kullerud (3014) og dels under Bergerud (3008).

Fra Rakkestad

Ole Svennungsen ble båret til dåpen i Rakkestad kirke 10. august i 1770, med foreldre Sophie Olsdatter og Svenung Kristoffersen. 26.

Små plasser – mye liv

De to Bråten-plassene Ovaskogs ga neppe rom for noe liv i luksus, men det må likevel ha vært en blomstrende aktivitet og til dels store familier.

Eierskapet på søndre og nordre Bråten vekslet litt innenfor de samme familiene, og ting kan også tyde på at eierskifter ikke bestandig ble tinglyst. Dessuten var det til tider flere leietakere på Bråten.

Det som ikke kan leses ut av tinglyste gårdsdokumenter, kan man ane konturene av i de kirkelige handlinger som presten har ført inn i kirkeboka. Derfor skal vi forsøke å gi et lite bilde av noe av bosettingen på disse to småbrukene fra tidlig på 1800-tallet.

Gård og bygningsmasse ble delt

Da Ole Svennungsen i 1849 delte et samlet Bråten slik at sønnen Gunder fikk det nordre bruket og sønnen Ole åtte år senere overtok det søndre, var det ikke bare jord og skog som ble delt. Det gjaldt også bygningsmassen. I skjøtet fra 17. april i 1849 heter det:

"Derefter blev Husene saaledes deelte: Stuebygningen, Veedskuret, Loven, Laden, Skyken og Kjældereren (første Deel), Stolpeboden, Smedien, Tørkehuset, Fæhuset og Sommer-Fæhuset (anden Deel)."

Ole *"blev tilspurgt, hvilke af Delene han vilde beholde"*, og valgte *"den første Deel af Husene"*.

Dermed ble bygningsmassen til Ole Svennungsen stående på sønnens eiendom, og far og sønn entes i at slik skulle det være så lenge Ole og kona Pernille levde.

august i 1800 ble han gift med Kari Olsdatter fra Tangen i Skjebergdalen – født i 1776.

Ved folketellingen i 1801 benevnes Ole som "Inderst og Soldat" på gården Knoll i Rakkestad.

Kari og Ole fikk barna Ole (født 22. mars 1801), Gunder (6. oktober 1806), Anders (7. januar 1811), Andreas (12. april 1812) og Randi (30. desember 1815). Ole overtok søndre Bråten, mens broren Gunder ble eier av nordre Bråten.

Familien bor i Skjebergdalen når Kari dør 19. april 1816. Allerede 7. sept samme året inngår Ole Svennungsen ekteskap igjen med Pernille Christoffersdatter (1783-1862).

Det er følgelig denne familien som etablerer seg i Varteig i 1824.

Da kommer de fra en tilværelse som husmannsfolk på Øverby i Rakkestad.

Sønnen overtar

Pernille og Ole eier altså et samlet Bråten, men deler i 1849 fra nordre Bråten og selger det til sønnen Gunder (se mer om dette under omtalen av det nordre bruket).

Ole Svennungsen dør på "Krogsmyrbraaten" i 1857, og som enke skjøter Pernille søndre Bråten over til stesønnen Ole for 250 spesidaler. Selv dør hun på Bråten 9. januar i 1862, 74 år gammel.

Ole Olsen var født på en husmannsplass under Knold i Rakkestad 22. mars 1801. Han ble 15. april 1829 gift med fem år yngre

Larine Johnsdatter Vestbyplass. Hun var født på en husmannsplass under Vestby i Rakkestad 13. april 1806, med

Våningshuset på søndre Bråten fotografert omkring 1930. Til venstre i bildet skimtes skjulet. Eier av bildet: Gunnar Bråthen

Mange navn – samme gården

I både tinglyste dokumenter og i kirkebøker er det stor variasjon i navn når søndre Bråten skal beskrives. Det går på både Krogsmyrbraaten og Krogsmyr, etter navnet på jordet ned mot Varteigveien – et jorde som for øvrig hører til Bøe 3028/2.

Også nordre Bråten låner av dette navnet, men blir også i en viss utstrekning benevnt som Kullerudbraaten – etter gården som bruket ble skilt ut fra.

foreldre Else Christensdatter og John Larsen. Ved giftermålet 15. april var for øvrig Larine og Ole bosatt på Heen.

Paret blir foreldre til to døtre og en sønn mens de er husmannsfolk på Øverby i Rakkestad. Karine kommer til verden 4. februar 1831, Inger Johanne 2. mai 1833 og Ole 21. september 1838.

Døtrene overtar

Ole Olsen blir imidlertid enke-mann mens han er bosatt i Rakkestad, og gifter seg igjen med Anne Eriksdatter. Da bor begge på Bredholt i Rakkestad. Anne var enke, født 14. oktober i 1807 som datter av Dorthé Andersdatter og Erik Olsen.

Barna er jo voksne når familien etablerer seg på Bråten.

I 1865 har Anne og Ole to kuer og to sauer på søndre Bråten, de dyrker noe hvete, rug og havre, og setter to tønner poteter. Husstanden blir for øvrig forøket med ett familiemedlem da de får omsorgen for pleiedatteren Inger Marie Gundersdatter.

Anne og Ole får ingen barn sammen, og det ligger følgelig i kortene at det er odelsgutten Ole fra farens første ekteskap som skal overta på Bråten. Så skjer imidlertid ikke. Han dør nemlig 26. mai i 1861, bare 22 år gammel. Derfor er det søstrene Karine og Inger Johanne som arver søndre Bråten.

Ole Olsen d.e. dør 5. september i 1871 og Anne 11. februar 1876. Først 18. januar i 1884 blir det imidlertid tinglyst en bekreftelse fra lensmann Martin Larsen på at Oles ”2 særkuldsbørn nemlig Døtrene Karine og Inger Johanne” hadde overtatt bruket.

Eier begge brukene

Inger Johanne forble ugift, og dør hos sin nevø Marius Antonsen på Langebråten (Lia) 23. oktober i 1910. Marius hadde selv bodd på nordre Bråten fram til han kjøpte Lia i 1908, og tanta ble med på flyttelasset for å hjelpe Marius og kona. Ved hennes død anfører pres-ten ”ugift tjenestepike” på Inger Johanne.

Søsteren Karine inngår 18. desember 1874 ekteskap med Anton Olsen. Han var født på Ørka-Køya 27. mai i 1857 som sønn av Helle Maria Christiansdatter og Ole Johannessen (se Inga for 2008).

Da hadde for øvrig søstrene og stemoren i mellomtiden kjøpt nordre Bråten, og i perioder er det derfor nok en gang samme familie som eier begge brukene, slik det var da deres farfar Ole Svennungsen eide et samlet Bråten.

Inger Johanne, søsteren Karine og svogeren Anton sitter med søndre Bråten fram til 18. august i 1891, da de selger til Antons bror Johan

Olsen. Selv flytter de til nordre Bråten – se mer om dem under dette bruket.

Inger Marie og Johan

Johan Kristian Olsen er eldste barnet til Helle Maria Christiansdatter og Ole Johannessen på Køya under Ørka (se Inga for 2008).

Han er født på søndre Opstad i Tune 29. juli i 1853, men vokste opp på Ørka-Køya. 12. februar i 1875 ble han gift med Inger Marie Nilsdatter Skaen. Hun var yngst av de tolv Skaen-søsknene, født 15. november i 1847 med foreldre Inger Rasmusdatter Kongsrud og Nils Hansen Skaen. Ved giftermålet bor for øvrig Inger Marie på Bøe.

Inger Marie og Johan hadde bodd på Bråten lenge før de formelt ble eiere. De hadde også tett tilknytning til Bøe (gnr. 3028, bnr. 2), der kusina Inger og hennes mann Arne Nilsen drev, og de bodde også tidvis der. Ekteparet ble for øvrig også eiere av denne Bøe-gården en kortere tid på midten av 1890-tallet, før de flyttet til Søndre Odalen.

Ekteparet fikk barna:

- Inger Dorthea – født 29.08.1875.
- Anders – født 30.11.1876.
- Olava – født 10.04.1878.
- Anne Helene – født 08.02.1880.
- Kristian – født 08.11.1881.
- Richard – født 20.09.1883.

- Inger Dorthea – født 07.05.1885.
- Arne – født 01.11.1886.
- Inga Karoline – født 27.12.1888.
- Gunda – født 19.03.1891.

Selger til onkelen

Inger Marie og Johan selger søndre Bråten til Erik Johannesen 10. november i 1893. Kjøpesummen blir 1900 kroner.

Erik er Johans onkel, og har levd et stritt liv som husmann på Køya ved Bøkrysset (se artikkelen ”Boplasser langs en landevei” annet sted i årets Inga).

Erik Køya var født i Tune i 1812, og fikk kortvarig glede av å være selveiende. Allerede 17. april 1895 dør han nemlig på Køya, og arvingene selger til Theodor Kristensen for 2000 kroner.

En omforenet seng

Kjøpekontrakten mellom Eriks arvinger og Theodor Kristensen er tinglyst 22. oktober i 1895. Her står det blant annet:

”Med i Kjøbet gaar ogsaa i Ut-husene værende 800 Kg Hø samt de i Vaaningshuset værende Ovne og en omforenet Seng og endelig en Favn Ved.”

Julie og Theodor Braathen kom fra Eidsberg da de kjøpte søndre Bråten. Julie var født i Spydeberg 9. januar i 1861 med foreldre Thore Olsdatter

Gjette kuene i skogen

Som praksis var for et lite århundre siden, gikk kuene ofte på beite i skogen. Randi Hasle, født i 1912 og med oppveksten på Bråten, har fortalt at ungene ble satt til å passe på kuene.

– Den dyrka jorda var inngjerdet, mens dyrene kunne streife relativt fritt. Derfor hendte det ofte at vi måtte helt ut mot Bøkrysset etter kuene når de skulle melkes, fortalte Randi.

og Christian Andersen, Theodor i Skiptvet 9. mai i 1848 med foreldre Anne Marie Torsdatter og Kristen Svensen.

Julie hadde sønnen Andreas fra et tidligere forhold, født i Spydeberg 17.11.1879 med far Lauritz Henriksen. Andreas dør som ugift på søndre Bråten 20. september i 1915, 36 år gammel.

Julie og Theodor fikk barna:
- Anna, født i Skiptvet 29.9.1885, død 21.7.1977. Gift med Anders Christiansen Westgaard. Bosatte seg i Varteig.

- Ole Kristian, født i Eidsberg 25.8.1888, død 30.6.1966. Gift med Klara. Bosatte seg i Kirkenes.

- Thea, født i Eidsberg 25.8.1891, død 22.8.1974. Gift med Peder Mathisen Skaar. Bosatte seg i Skiptvet.

I 1900 fikk Julie og Theodor også pleiesønnen Olav, født i Sarpsborg 28.3.1900. Olav Bråthen kjøpte i

1933 gnr 3018, bnr. 1 Heden og etablerte seg der med familie.

Vi nevner kort at Anna og Anders Westgaard drev Meieriet i mange år. Julie og Theodor er følgelig beste-foreldre til historielagets to æres-medlemmer, Aashild Bergby og Klara Westgaard.

På søndre Bråten livnærte familien seg av hva bruket kunne kaste av seg, i tillegg til at Theodor var lensearbeider.

Fra Sinkerud

Når Theodor dør på Bråten 29. januar i 1908, driver Julie og hjemmeboende barn gården videre i ytterligere noen år.

11. januar i 1916 skjøtes imidlertid dette Bråten-bruket over til Ole Hansen for 3.650 kroner. Julie dør 17. november i 1933 hos Anette og Olav Bråthen på Tangen.

Marie og Ole har ikke lange flytteveien når de i 1916 kjøper

Bandt kransene selv

Selv om blomsterforretningene solgte kranser, var det nok mest vanlig tidlig på 1900-tallet at folk bandt kransene selv.

Randi Hasle (1912-2008) var i ungdommen en meget dyktig kransebinder. Hjemme på Bråten var det faren Ole som laget ringen som kransen var bygd opp rundt.

Som arbeidsgrunnlag i kransen brukte hun ofte myrrose. Deretter ble det grønt og blomster omtrent etter prinsippet "man tager hvad man haver". Bringebær- og tyttebærris og "vinterbjørk" var ideelt til dekke av mosen.

Så var det å ta blomster og grønt og forme dette som små buketter som ble stukket ned i kranstringen og festet med stifter. Det ble ofte brukt georginer, men også markblomster.

Sommerstid gikk det tross alt an å binde kranser, verre var det på vinterstid. – Da var det ikke lett. Bestemor hadde imidlertid mye myrtel som jeg tok fra, men det skulle jo også mye til for å få kransen tett, fortalte hun.

Kransene ble for øvrig brakt ut til sørgehuset dagen før begravelsen.

Randi Hasle var en dyktig kransebinder hjemme på Bråten. Bilde fra ca 1934. Eier av bildet: Gerd Bergerud

Marie (her med dachsen Rikki i armene) og Ole Bråthen er dem som har lengst fartstid på Bråten. De kjøpte småbruket i 1916, og neste eierskifte skjedde ikke før første halvdel av 1960-tallet.

Eier av bildet: Grethe Brenne

Bråten. Ole Edvard Hansen – født på Gressløs 15. august i 1886 med foreldre Gunhild Olsdatter og Hans Andersen – og (Inger) Marie Karlsen – født på Vesle-Bøe (3029/1) 9. februar i 1883 med foreldre Sørine Olsen og Karl Peter Eriksen, bodde nemlig de første årene som nygifte på Sinkerud (se artikkelen ”Boplasser langs en landevei” annet sted i årets Inga).

På Sinkerud hadde de fått barna

- Harald, født 26.9.1908, død 28.8.1980. Gift med Magnhild f. Thorsen.
- Sigrid, født 26.11.1910, død 19.1.2006. Gift med Ole Lønhøiden.
- Randi, født 15.10.1912, død 09.04.2008. Gift med Anders Hasle.
- Ingeborg, født 14.9.1914. Død desember 1932, gravlagt 20.12.1932.

På Bråten vokser ungeflokken med ytterligere tre:

- Einar, født 9.2.1917, død

28.9.2007. Gift med Liv Agnalt.

- Olaf, født 11.5.1919, død

08.5.1992, gift med Aslaug Westgård

- Margrethe, født 20.8.1924, død 20.

6.1990, gift med Arne Andreassen.

Da Maries mor, Sørine Bøe, ble enke i 1931, flyttet hun for øvrig til datter og svigersønn på Bråten. Der dør hun 17. mai 1938.

Ole jobbet i lensa om sommeren og tok seg skogsarbeid på vinteren, og på Bråten var det som regel to kuer og et par ungdyr. Marie var fast på torget, der hun solgte sine gårdsprodukter.

Kuer hadde de for øvrig på søndre Bråten til godt ut på 1950-tallet.

Det er ingen som har hatt lenger fartstid på bruket enn Marie og Ole Bråthen. Ole dør på Bråten 9. juli i 1957. De siste årene er Marie hos barna sine, og hun dør hos datteren Sigrid på Kongsvinger 5. mars 1965.

Sønn og sønnesønn overtar

Eldstesønnen Harald overtar som eier på søndre Bråten etter Marie og Ole. Han bor imidlertid selv ikke på bruket, og i noen år blir Bråten derfor utleid. Blant leietakerne

Doble kjeks med sukker og glansbilde

Søstrene Randi Hasle (1912-2008) og Sigrid Lønhøiden (1910-2006) hadde sin oppvekst på Bråten.

De har blant annet fortalt om familiesammenkomstene på Bråten, Gressløs og Lundeberget når juletreet skulle høstes. På treet kunne det henge julekurver med nøtter i, og dessuten doble kjeks med sukker inni og glansbilde utenpå. I tillegg vanket det egne poser til ungene med frukt, karameller, kjeks og nøtter.

Fem kroner i måneden

Sigrid Lønholden (1910-2006) opplevde en tid der det ble sett på som et personlig nederlag å søke offentlig hjelp. Dessuten var det beskjedent med hjelp man fikk fra fattigkassa.

Hun fortalte om en enslig kvinne som bodde ikke langt fra Bråten som fikk fem kroner i måneden til mat av fattigkassa. Nabokona syntes dette var skammelig. Hun tok saken opp med fattigforstanderen, og mente Johanne måtte få mer. "Hun får jo et brød fra deg", var svaret fra fattigforstanderen, og Johanne fikk ikke mer penger fra det offentlige.

var eksempelvis Klara og Tolmar Stubsveen.

I 1964 kjøper imidlertid Gunnar Bråthen, sønn av Magnhild og Harald, plassen. Gunnar – født 27.4.1938 – hadde 6. januar dette året giftet seg med Greta Bøhaugen – født 4.1.1942. På søndre Bråten får de barna Nina (f. 7.8.1965), Christer (19.6.1967) og Ragni (8.7.1968). Den yngste i barneflokk, Sindre, ble født på Solheimåsen 27.1.1974 etter at familien i 1969 solgte Bråten for å bygge seg enebolig.

Gunnar Bråthen ser med glede tilbake på årene på Bråten, men medgir at det var tungt å bo på et sted som manglet vann og var henimot veiløst. – Det ble bedre da vi fikk lagt inn vann og i alle fall fikk bilvei fram på sommeren, sier han, og legger til med et smil: – Vi hadde ungdommens pågangsmot.

Nye eiere

Når Greta og Gunnar Bråthen selger til Gro og Lasse Nagel i 1969, er det 53 år etter at Gunnars besteforeldre kom

Gerd og Kjell Strand kom til Bråten i 1981. I noen år drev de med sau, men er nok mer kjent som en av de fremste oppdretterne av tibetansk spaniel i Norge. Foto: Øistein Bøe

flyttende dit fra Sinkerud.

Ekteparet Nagel kom fra Oslo da de bosatte seg på søndre Bråten. Der drev de blant annet med shetlandsponnier.

I 1981 blir det igjen nye eiere på søndre Bråten, når Gerd og Kjell Strand kjøper bruket.

Gerd er født 3.1.1943 som datter av Martha og Olaf Anker Lund på Hafslund. Kjell ble født 23.1.1937 som sønn av Gunnvor og Håkon Strand i Sarpsborg.

Gerd og Kjell giftet seg 30.2.1965, og fikk sønnen Kjell Cato – født 1. september i 1965.

De bygde enebolig på Hafslund, men ønsket om å drive aktivt innen brukshund og hundeavl gjorde at de så seg om etter et mer egnet sted. Derfor falt valget på søndre Bråten.

I flere år drev de med sau, og hadde et 20-tall vinterfødte dyr som

på sommeren gikk på fellesbeite i Aremark.

Mest kjent er imidlertid ekteparet for sin hundekennel Sagaland. Først innen brukshund med schæfer, og senere som en av landets fremste kenneler på tibetansk spaniel. Dette er et arbeid som Gerd Strand driver videre også etter at ektemannen Kjell gikk bort 12.03.2009.

Våningshuset på Bråten er gammelt, men har vært restaurert i flere omganger – senest med en gjennomgripende oppussing og påbygging i 1984-1985. Også driftsbygning og hønsehus ble restaurert på 1980-tallet.

Ifølge digitalt gårdskart er søndre Bråten på 61 mål. Jorda blir brukt som eng og sauebeite av Geir Bøe.

SKJEBERG REGNSKAPSKONTOR

AUTORISERT REGNSKAPSFØRERSELSKAP

- Forretningsregnskap
- Landbruksregnskap
- Budsjettering
- Lønn
- Skattespørsmål
- Årsoppgjør

Skjebergveien 200, 1743 Klavestadhaugen

Borres Reparasjon & Service

Alt i pumper og
hydraulikk.

TLF: 92 64 30 34

VARTING TAXI

TELEFON 69 13 12 28

Mobiltf. 97 69 03 09

Gunnar Aarum

MAXI TAXI

Nordre Bråten gnr 3014, bnr 6

I likhet med søndre Bråten, har også det nordre bruket en lang og omfattende historie. Vi møter Ole Svennungsen også her, og deretter sønnen Gunder.

Mens det var Ole Olsen som overtok det søndre bruket etter foreldrene, var det broren Gunder som ble ved det nordre. Overtakelsen ble tinglyst 7. april i 1849 og kjøpesummen ble satt til 200 spesidaler.

Faren Ole Svennungsen skyldte Gunder seksten spesidaler som kom til fratrekk på kjøpesummen. Resten skulle Gunder gjøre opp med sine to brødre som farsarv. Broren Ole bodde på denne tiden på Hasledalen i Rakkestad, mens Andreas var bosatt på "Steensrud under Rønild" i Skjeberg. Hver av brødrene fikk 61 spesidaler og 40 skilling av Gunder som oppgjør for nordre Bråten.

Når datteren Caroline blir båret til dåpen 2. juledag i 1850 benevnes faren Gunder som selveier på Kullerudbråten.

Gunder skal også ha eid deler av

det som i dag er Nordre Bergerud. Dette lar seg imidlertid ikke verifisere i tinglyste dokumenter, men det er i alle fall definitivt at han eier og bor på nordre Bråten.

Født på Rønneld

Gunder Olsen var født på Rønneld i Skjeberg 6. oktober 1806. Foreldrene var Kari Olsdatter og Ole Svennungsen. Se mer om disse under søndre Bråten.

Første gang vi møter Gunder i kirkebøkene i Varteig er i 1836. Da er han fadder i en barnedåp på Gressløs.

Han gifter seg 5. september i 1845 med Eli Andersdatter. Eli er opprinnelig født på Ringsaker i 1823, men var på Kullerud da hun ektet Gunder.

Eli og Gunder etablerte seg på

Flyfoto av Nordre Bråten, trolig tatt på 1960-tallet. Nå er både låve, hovedbygning og bryggerhus borte, og ny bolig er reist øst for låven. Eier av bildet: Morten Kristiansen

Bråten ved giftermålet og fikk i alle fall seks barn:

- Ole Christen, født 22. mars i 1846.
- Mathis, født 8. april i 1848. Han dør 26. juni 1858, ti år gammel.
- Caroline (Karine), født 27. nov 1850. Hun dør 12. mars 1852.
- Carine, født 29. mars 1853.
- Johannes, født 14. juni 1856. Han dør 8. april 1858.
- Inger Marie, født 28. februar 1860.

Som man vil se, var dette en hardt hjemsøkt familie, der tre av barna dør i oppveksten. Bedre blir det ikke når også foreldrene går bort. Gunder dør 13. mai 1860, og Eli blir stedt til hvile 14. september året etter. Hun ble bare 38 år gammel.

Ole Christian anses som selvhjulpen da foreldrene døde, mens omsorgen for Carine overtas av tante Sofie og onkel Andreas på Tranemyr i Skjeberg. Yngstejenta Inger Marie ble pleiebarn hos besteforeldrene Pernille og Ole på søndre Bråten.

Leietakere driver gården

Når Eli og Gunder går bort, blir det leietakere som driver gården.

Ved folketellingen i 1865 er Andreas Syversen "leilænder" på nordre Bråten. Han er enkemann, født i Fredrikstad, og i en alder av 54 år er han blitt "pentsonist". På bruket har han to kuer, han setter to tønner poteter og sår både hvete og havre.

Ekkos første dirigent

Marius Bråten – født på nordre Bråten 11. mars i 1875 – ble den første dirigenten i musikkorpset Ekko. Korpset ble stiftet på Øvre Morthaugen 6. april 1922, og ganske umiddelbart ble Marius knyttet til som dirigent. Også sønnen Anker var med i Ekko dette første året.

Marius spilte for øvrig førstetenor og sønnen ess-kornett.

Andreas har også "tjenestepige", ved at 26 år gamle Lovise Andersdatter er hyret til å ta seg av huset.

Lovise er eldst av fem barn på Gressløs (nå: Gressum), født 18.10.1839 som datter av Inger Sandersdatter og Anders Jensen (se Inga for 2004).

27. juni i 1862 hadde Lovise fått sønnen Johannes hjemme på Gressløs. Presten skriver i forbindelse med dåpen at "oppgiven Barnefader Skreddersvend Hans Peter Nielsen, der i Febr. d. A. forlod Sognet uden at melde hvor han drog hen".

Lovise gifter seg

Ikke så rent sjelden ble det ekteskap når enkemenn eller ungarer "stette" en tjenestejente. Så også på nordre Bråten, der Andreas Syversen (54) og Lovise Andersdatter (25) inngikk ekteskap 30. januar i 1866.

Da hadde forholdet allerede båret frukter, ved at datteren Sophie kom til verden 27. september i 1865. To og et halvt år senere er det ny nedkomst på "Krogsmyrbraaten", når Inger Marie blir født 9. april. Hun har tydeligvis hatt en tøff start på livet, for Ole Pedersen Lillebø ble budsendt for å foreta hjemmedåp. Livet sto imidlertid ikke til å redde og Inger Marie dør 24. mai – seks uker gammel.

Andreas dør selv på "Krogsmyr under Kullerud" 30. oktober 1870,

og Lovise må forsørge familien alene. Ved folketellingen i 1875 er hun fortsatt på Bråten, men betegnes da som strandsitter. Hun er delvis fattigunderstøttet og ernærer seg ved håndarbeid.

Lovise ble for øvrig mor på nytt 11. mars i 1875, da sønnen Marius ble født. Faren var Anton Olsen på søndre Bråten.

Gifter seg igjen

I 1875 er Thorer Kristiansen losjerende hos Lovise på nordre Bråten. Thorer er enkemann, født på Krosby i Rakkestad i 1830 og livnærer seg som bødtker – altså en som lager tønner og kar av trestaver.

7. juli i 1877 gifter Lovise og Thorer seg, og bosetter seg på Sinkrud (se artikkelen ”Boplasser langs en landevei” annet sted i årets Inga).

Halvannet år senere – 31. oktober i 1878 – får Lovise og Thorer en sønn som de døper Georg. Kanskje skulle lykken for en gang skyld smile til Lovise? Men, nei – knappe halvåret gammel dør babyen 14. april 1879.

Når en ny gutt kommer til verden på Sinkrud 9. mars i 1880, får også han navnet Georg. På ettårsdagen hans, dør moren. I kirkeboka står det at Lovise dør av nervefeber.

Da hadde moren året før – 22. august – mistet datteren Sophie fra ekteskapet med Andreas. I likhet med så mange andre den gang, var det tæring som felte Sophie. Hun ble bare femten år gammel.

Georg, som var født i 1880, ble heller ikke gammel. Han dør som ugift skomaker på Gressløs – muligens også det Sinkrud – 27.

februar i 1902.

Lovises skjebne var kanskje ikke verre enn mange andres på den tiden, men likevel egnet til ettertanke. Ingen skal si at skjebnen var spesielt i godlune overfor denne kvinnen.

Anne kjøper gården

Enken Anne Eriksen og stedøtrene Inger Johanne og Karine Olsdøtre (se mer om dem under nabo-bruket søndre Bråten) blir eiere også av nordre Bråten. Anne var jo svigerinnen til Gunder Olsen.

Under månedstinget i 1872 ble skyldsetningsforretning for det nordre bruket tinglyst, og 31. januar året etter får de tre kvinnene skjøte på gården av Anders Olsen.

Inger Johanne forble ugift, mens Karine giftet seg med Anton Olsen – mannen som hadde sin oppvekst på husmannsplassen Køya under Ørka.

28. september i 1896 får Anton skjøte på halve nordre Bråten av svigerinnen Inger Johanne. Prisen var 600 kroner.

Dermed blir Anton eier av hele bruket, for – som Inger Johanne skriver i skjøtet: ”Den anden halve Dele er nemlig før i hans Eie, da han er gift med min Søster Karine, som jeg har Skjøde sammen med.”

Karine og Anton

Karine og Anton hadde inngått ekteskap 18. desember i 1874. De får selv ingen barn, men Antons sønn med Lovise Andersdatter – Marius – fikk sin oppvekst i husstanden på nordre Bråten.

På sine eldre dager flyttet for

Da Olaf Tonning ble satt til veggs

Anton Olsen på nordre Bråten (født i 1856) kunne tydeligvis svare for seg. I alle fall går det en historie om da han satte Olaf Tonning på Thoreby til veggs.

Tonning var en betydelig mann i bygda, som gårdbruker, lærer, bankmann og med kommunale verv, og var neppe vant til å bli møtt med skarpt tilsvar. Men da hadde han ennå ikke kommet ut for Anton – eller Kroksmyrbråten, som Tonning benevnte ham.

Anton var byggmester men var hyret inn som sagmester på Thoreby-saga. En dag som Tonning kom for å inspisere sagnarbeidet, ble bakgutten uoppmerksom slik at han ikke fikk slått tømmerstokken skikkelig fast på sagbenken. Resultatet var at stokken ble skåret skjevt.

Tonning likte ikke dette, og henvendte seg til sagmesteren: – De har ødelagt denne stokken her, Kroksmyrbråten.

Anton repliserte: – Jæ trur Tonning'en har flere i skauen jæ, gett.

Tonning fulgte opp: – Det går vel an å beregne slikt, da, Kroksmyrbråten.

Anton var ikke skåret for tungebåndet: – Mulig skolelærer'n er god med papir og blyant, men du kan jo bli med bort på tømmervelta og se hvem som er best i hueregning.

Da sier historien at mannskapet på saga stoppet opp. Det ble helt stille. De ventet at Anton skulle få en skikkelig overhøvling.

I stedet snur Tonning rundt, og de ser skuldrene riste av latter. Ved arbeidsgens slutt ble Anton bedt inn på et dugelig glass akevitt.

Historien er fortalt oss av Hans Erik Groven, som har den fra John Thoreby og John Askersby.

Olaf Tonning fikk tilsvar da han kritiserte sagmesteren. Eier av bildet: Varteig Historielag

øvrig Antons foreldre Helle Maria Christiansdatter og Ole Johannessen fra Ørka-Køya og bosatte seg i bryggerhuset på nordre Bråten. Der dør Helle 24. august i 1905, og ektemannen Ole 25. september i 1910.

Når Karine dør 29. september i 1915, gifter Anton seg 19. januar året etter med Karoline Jensdatter. Karoline var født på Kjernsbekk i Skiptvet 14. mai i 1872, som datter av Anne Marie Jensdatter og Jens Larsen. Karoline hadde vært enke i tretten år da hun ektet Anton, og hadde kommet som husholderske til "Kroksmyrbraaten".

15. april 1916 får Karoline og Anton datteren Andora Kristine på

Bråten.

Ni år senere – 10. september 1925 – blir Anton enkemann igjen. Da bodde de på Bjørnstad ved Bergby gnr 3050, bnr 15 (se Inga for 1997), og Karoline dør av sukkersyke – 53 år gammel.

Anton blir boende på Bjørnstad fram til i 1926, da han selger til Anna Olsen og flytter til Kråkerøy.

Auksjonsskjøte

I 1916 blir det eierskifte på nordre Bråten. Ole Simensen Brenne får auksjonsskjøte på bruket for 5000 kroner, tinglyst året etter.

Ole Simensen Brenne var bankkasserer, født 25. juni 1885 som

Johanne og Ole Brenne eide nordre Bråten fra 1916 til 1922, da de kjøpte Brunsby. Dette bildet er tatt på Brunsby, sammen med barna Otto, Solveig og Olga, og Oles far Simen Brenne.

Eier av bildet: Olga Bøe Spydevold

sønn av Oline Olsdatter Brenne og Simen Andersen fra Lunde. Ole var født på Lunde, men fikk oppveksten på Brenne. Han ble gift med Johanne Olava Olsen Aarbu (datter av Emma og Edvard Olsen Aarbu), født 10. august i 1881. Johanne var født i Onsøy, men fikk oppveksten på Årbu da foreldrene kjøpte gården i 1888.

På nordre Bråten får Johanne og Ole de tre barna:

- Solveig Elise, født 30.5.1916, død 20.7.1986. Gift med Arthur Brusevold.
- Otto Eivind, født 12.2.1918, død 10.10.1970. Gift med Lovise Marie Spydevold.
- Olga Johanne, født 10.11.1921. Gift med Ole L. Bøe. Som enke gift med Godtfred Spydevold.

Ole og familien bodde på nordre Bråten fram til 1922, da de kjøpte Brunsby gnr 3007, bnr 3, 5 (se

Inga for 2001). Bråten ble da solgt til Paul Pedersen Brende. I skjøte tinglyst 13. april 1923 er prisen satt til 8000 kroner. I kjøpekontrakten er det for øvrig utdypet at "eiendommen er et boligbruk paa ca 18 maal indmark og ca 40 maal skogsmark. Der er ingen myr eller kalkstensforekomster".

Ragnhild og Paul Brende

Paul Joseph Pedersen var født i Sarpsborg 31. desember i 1897, som sønn av Karoline Thoresen og Peter Nikolai Rasmussen Sjaastad. Oppveksten fikk Paul som pleiesønn i Varteig. Først hos Anne og Arne Eilertsen på Hestehagen og senere hos Augusta og Julius Andersen på Kokkim.

Paul gifter seg 13. mai i 1921 med Ragnhild Ingeborg Olsen Aarbu – født 29. september i 1900 som datter av Emma og Edvard Olsen på Årbu.

Følgelig var selger Ole Simensen Brenne og kjøper Paul Brende svogere, gift med hver sin søster.

Ragnhild og Paul får to barn:

- Ingeborg Pauline, født 3.10.1921

Møkkakjøring som familiedugnad

– Jeg har mange gode minner fra Bråten, forteller Bjørg Elverhøi fra Tistedal. Bjørg er fra Årbu, og Ragnhild og Paul Brenne var hennes tante og onkel.

Hun forteller om familiedugnad for å hjelpe til i onntidene. – Blant annet husker jeg at vi kjørte ut gjødsel med tre hester. Fra Årbu kom vi med to hester, og fra Brunsby kom Otto Brenne med den tredje, minnes hun.

Ragnhild og Paul Brende kom til Bråten i 1922, og eide bruket i 37 år.
Eier av bildet: Lillian Moe Meiholm

på Knatterudbroen. Død i Tistedal 16.09.2007.

- Kåre Willy, født 6.12.1923 på Bråten. Flyttet til Mariestad i Sverige, død i Uddevalla i Sverige 18.7.2001.

På nordre Bråten hadde Paul og Ragnhild et par kuer med tilhørende ungdyr. Paul var bygnings snekker, og han tegnet også planløsninger for boliger han satte opp. Det er flere bolighus i Varteig som han både har tegnet og reist. Det gjelder eksempelvis Lundheim og Solli Ovaskogs og Fjellstad Neaskogs.

Tre generasjoner

Datteren Ingeborg gifter seg 20. mai i 1944 med Oddvar Moe, født 21.01.1923. 12. oktober i 1946 får

Ingeborg og Oddvar datteren Lillian, og den lille tregenerasjons-familien med fem medlemmer blir boende på Bråten i ytterligere et par år før de flytter til Bærø i Hobøl. Der fortsetter Paul å tegne og sette opp både hus og hytter, i nært samarbeid med svigersønnen. Paul jobbet også periodevis på sagbruket på Bærø.

Paul Brende dør på Bærø 28.3. 1962. Ragnhild hadde noen år tidligere flyttet til Mariestad i Sverige, men kom senere til datteren i Tistedal. Der dør hun 30. april i 1973.

Det går drøyt ti år fra Ragnhild og Paul flytter fra Bråten og til småbruket blir solgt. I mellomtiden blir boligen bortleid. Blant leietakerne var eksempelvis Olga og Oddvar Enoksen og Bjørg og Alf Aaserød.

Arthur Østby

I 1959 kjøper Arne Johannessen Bø nordre Bråten, men bruket blir stående i Arthur Østbys navn.

Arthur hadde siden 1937-38 vært gårdsarbeider hos Arne på Vesle-Bøe (3029/1). Arne Johannessen selger Bøe i 1959 til Emma og Eugen Grøtvedt, og både han og Arthur flytter da til Bråten. Der holdt de hest, og drev også noe med høner.

Ville diskutere Vetniem

Arthur Østby og Arne Johannessen Bø kunne nok oppfattes som noen einstøinger, der de som ungarer virket sammen – først på Bøe og fra 1959 på nordre Bråten.

Gunnar Bråthen forteller imidlertid også om en annen side ved dem: – Arne abonnerte på flere aviser, og var utvilsomt både samfunnsinteressert og rimelig bra orientert. Blant annet var Arne Johannessen opptatt av Vietnamkrigen, og ville gjerne diskutere med nabo Gunnar om amerikanernes krigføring i "Vetniem".

Arne var yngst i en søskenflokk på sju, født på Bøe (3028/1) 9. april i 1885 med foreldre Karen Regine Pedersdatter og Johannes Thoresen.

Arthur Østby var født 26. januar i 1900 som sønn av Gina f. Pedersen og Aleksander Arnesen på Skjeggby (2094/10 Østby) på Hafslundsøy.

Arne Johannessen dør på Bråten 10. mars 1965 og Arthur dør 16. mars 1969 Begge var ungarer.

I Norske Gårdsbruk (1987) er bruket feilaktig benevnt som Østby.

Oldemors bror

Når Arthur dør, er det søsteren Magdalena Kristiansen på Hafslundsøy (1890-1973) som arver Nordre Bråten. Hun overdrar bruket til sine seks barn:

Aasta (1908-2002)
Lorens (1913-1989)
Robert (1915)
Hedvig (1918-1995)
Georg (1922-2010)
Odd (1930).

Aasta Kristiansen løser i 1990 ut søsknene, og selger til barnebarnet Morten Kristiansen. Arthur Østby – forrige eieren som også bebodde plassen – var følgelig en bror av

Kristiansens oldemor.

Morten Kristiansen er født 15.12. 1960 på Hafslundsøy, med foreldre Gerd og Helge Kristiansen.

Bygningsmasse i forfall

Bortsett fra en kortere utleieperiode til Einar Johansen, hadde det ikke bodd noen på bruket på over 20 år da Morten Kristiansen overtok.

Både boligen, låven og redskaps- huset på nordre Bråten var gamle. Ny sidebygning ble oppført rundt 1940, og det kom hønsehus og stall omkring 1960. Da Arthur og Arne bodde på bruket, var hovedbygningen i dårlig forfatning. Derfor bodde de i bryggerhuset.

Låven hadde ramlet sammen og hovedbygningen var også i sterkt forfall da Morten Kristiansen overtok. Bryggerhuset var imidlertid noenlunde intakt. Han rev disse tre bygningene, og førte opp ny enebolig i 1993. Fire uthus har han restaurert og delvis påbygget.

Kristiansen drev i noen år med sauer, og hadde rundt 25 vinterfødte sauer. Nå blir jorda brukt som beite og eng av Geir Bøe.

Ifølge digitalt gårdskart er nordre Bråten på 74 mål.

Kilder

Kirkebøker
Folketellinger
Tinglyste skjøter
Muntlige kilder

Morten Kristiansen foran eneboligen han bygde på nordre Bråten i 1993. Da var det 25 år siden det var fast bosetting på plassen. Foto: Øistein Bøe

Wigdis Bergby

Brusevold Nordre gnr 3037, bnr 3, 4 og 5

Gården Brusevold ligger ved fylkesveien som nå heter Belsbyveien. Den ligger midtveis mellom Sikkelandkrysset på Ise og Varteig kirke. I dag er det Arne Sigvart Brusevold som eier og driver gården. Han overtok etter sin far, Einar Brusevold, i 1983.

BRUSEVOLD Nordre våren 2010 Fotograf: Wigdis Bergby

Navnet Brusevold har opprinnelig vært BRUSAVELLIR. Dette navnet er satt sammen av substantivet BRUSE som betyr einer og flertallsformen VELLIR av volr, voll. Altså: Enervollene.

Ellers mener Olav Spydevold i "Varteigboka" at første del av navnet er dannet av mannsnavnet BRUSI. I "Norsk personnamnleksikon" står navnet skrevet som: "BRUSE maskulinum (hannkjønn), nordisk navn, på norrønt *Brùsi*, samme ordet som appellativet *brùsi* m. 'bukk'. Opprinnelig tilnavn, kjent som fornavn siden tidlig på 1000-tallet. Tradisjonelt navn i Sunnfjord, men har tapt seg sterkt i moderne tid."

Gården fra gammelt av var dels kirkegods og dels selveiergods. I 1397 nevnes Brusevold i biskop Eysteins jordebok («Rødeboken»). Dette var et register over eiendom, gårdsparter, rettigheter og inntektene til Oslo bispedømme som på denne tiden eide mye av jorden i Østfold

I 1397 eide Varteig Prestebol 5 1/2 øretugsbol i "Brusauellum". Øre var betegnelsen på landskyldverdi og mynt fra tidlig middelalder. 1 øre gull (23-27 g.), var lik 8 øre sølv og lik 1 mark. 1 øre sølv var lik 3 ørtuger og lik 30 penninger.

Det het videre i Rødeboken at Gudbrand Ellingsen og Ragnhild

På et håndkolorert gårdsbilde av nabogården Skoftebyengen, til daglig kalt "Enga", ses hele det gamle tunet på Brusevold i bakgrunnen. Den nye låven fra 1928 er oppe.

Fotograf: Ukjent

Eier: Arve Skoftebyengen

nevnes i 1379

Herr Jørgen, prest i Råde

Finn Brusevold, nevnes i 1514.

Halvor, nevnes 1592-1600

Nils (Halvorsen?), muligens foregåendes sønn, nevnes 1608-40. G.m. Ingeborg Brusevold som nevnes i 1637.

Halvor Nilsen, foregåendes sønn, nevnes 1641-80. Han hadde sønnene Peder og Hans. Fra ca 1660 omtales Harald som medbruker. På denne tiden synes altså Brusevold atter delt.

Hans Povelsen i Fredrikstad, står som eier i 1645.

Harald f. 1606, nevnt som medeier ovenfor, står som bruker av halve Brusevold fra ca 1660, visstnok søndre del.

Jørgen Hansen Bergerud, nevnes i 1661. Døde i 1741. Var lensmann i Varteig i 1723.

Peder Halvorsen, sønn av ovenfornevnte Halvor Nilsen, nevnes fra 1684 som bruker av nordre part av farsgården sammen med brødrene **Tore** f. 1636 og **Hans** f. 1646.

Ole, nevnes som bruker i 1699.

Jens Jørgensen Brusevold 1689-1748, sønn av ovenfornevnte Jørgen Hansen overtok gården etter sin far. Han var gift med Malene Eriksdatter. De hadde en sønn Mathis som trolig overtok Brusevold Søndre.

hadde gitt 2 øresbol i hver gård Brusevold. I 1678 eide presten Herr Jørgen i Råde 1 skpd. i gården, mens de resterende 6 skinn tilhørte Fredrikstad prestebol. *Skpd.* er forkortelse for *skippund*, en vektenhet brukt for korn og tunge varer, lik 20 lispund eller 24 spand, nå tilsvarende 160 kg.

Brusevold utgjorde i middelalderen to bruk. Senere synes det bare å være ett bruk her, men i 1723, 1801 og i 1838 var det igjen to bruk. I matrikkelen av 1903 oppgis det i alt 8 bruksnummer.

Husmannsplasser under Brusevold Nordre

Følgende plasser nevnes som plasser under Brusevold:

BRUSEVOLDHYTTENE eller HYTTENE. Her bodde det to husmenn samtidig, noe som var uvanlig. Den siste husmannen på Hyttene flyttet til Ise omkring 1900.

NEDSTU DALEN

BRUSEVOLDDALEN eller DALEN
HJØRNEHYTTA eller HJØRNERØD

Eiere på Brusevold Nordre før 1840

Gudbrand Ellingsen og Ragnhild,

Peder Toresen, muligens sønn av forannevnte Tore Halvorsen, eide i 1720 1skpd. i Brusevold eller det alt vesentlige av gården. G.m. Marthe Olsdtr. 1682-1742.

Ole Pedersen 1698-1749, antagelig foregåendes sønn nevnes 1738-49. I 1738 eide han halve Brusevold. G.m.I Marthe Arvesdtr. G.m. II Johanne Claudstr. Småberg 1696-1752.

Løyntnant Bjerring, står som eier i 1748.

Helge Halvorsen 1700-60 kjøpte gården i 1751 av forannevnte. Han solgte igjen i 1757.

John Olsen 1732-1816. Han kjøpte Brusevold i 1757 av ovennevnte. Det er med ham at gården kom inn i den nåværende Brusevoldslekta. Jon Olsen var fra Skrællane (Østtorp idag). Han kjøpte Brusevold for 248 daler og fikk odelsskjøte i 1760 av Helge Olsen.

Jon ble gift i 1755 med Mari Christoffersdtr. Asgrimsby (Askersby) 1736-1816. De hadde barna **Ole**, **Christoffer**, **Marthe**, gift 1788 med Elias Nilsen Selid, og **Pernille**, gift 1788 med Peder Jensen Brenne.

Ole Johnsen 1756-1835 foregåendes sønn, fikk auksjonsskjøte på 10 lpd. i 1792. Ole gikk imidlertid

konkurs og må senere ha solgt tilbake til sin far, for så igjen å kjøpe den, for i 1802 får han på nytt skjøte på 10 lpd. i Brusevold.

Ole ble gift i 15.4.1822 i Skjeberg med Birte Olsdtr. Ise (eller fra Ise som det står i Inger Lovise Bergeruds bok «Slekt i øst og vest, Varteig-Stryn»). Ole var 66 år mens Birte var 24 år gammel da de giftet seg. De hadde barna **Jon** 1822-1915, **Inger Marie** 1824-1905, g.m. Syver Johannesen Småberg Isetorp f.1812, og **Oline** f. 1830, g.m. Syver Olsen Strømnes.

Christian Olsen 1807- 47, giftet seg i 1836 med foregåendes enke Birte og kjøpte gården i 1836, stod også som eier i 1838. Da stesønnen Jon overtok Brusevold, kjøpte Birte og Christian gården Framigærn (Bergby Nordre gnr.51 bnr.8)

Ca 1840 deles gården.

Jon Olsen d.y. sønn av Ole Jon- sen overtok gården etter delingen i 1840. I 1887 eier han bnr 3, 4, 5, det samme som idag utgjør Brusevold Nordre. Jon giftet seg 10.10.1848 (V) med Berthe Marie Olsdtr. Bergerud 1824-1912. De hadde barna:

1. Anna Magdalena 1848-1908 g.m. I Christian Olsen Moene/ Lunde 1838-1877. De var bosatt på Fossenga, plass under Bergby Nordre gnr 51, bnr 1, 2 og 3. (Om Anna Magdalena, "sykehusets engel": Se Inga 2004). G.m. II Peter

Jon Olsen Brusevold d.y. og Berthe Marie Olsdtr Bergerud.

Jon eide gården fra 1840 til 1885.

Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

Edvart Olsen 1850-? fra Borge. Han dro senere til Amerika og slo seg til der.

2. Karen Bolette 1850-84, g.m. Tøger Johannesen Julsrud 1844-1918 fra Degernes. De bosatte seg på Småberg som Tøger overtok etter foreldrene.

3. Marie 1852-1928, ugift, barnløs, bodde på Østtorp, se nærmere forklaring under

4. Julie 1853-1915, g.m. Hans Petter Samuelsen Trandem 1852-1933 fra Skiptvet. De bodde i Fredrikstad til ca 1892, da kjøpte de gården Mørk i Skiptvet og bosatte seg der. De brukte senere navnet «Mørk» som slektsnavn.

5. Ole 1855-1949, ugift, barnløs, bodde litt på Østtorp, flyttet en del rundt, for til sist å slå seg ned hos nevøen Johan Østtorp som da bodde på Bergby-Framigærn (Bergby gnr 3051, bnr 8) etter at broren hans, Johannes Johnsen, solgte Østtorp.

6. Anders 1857-1944, g.m. Gustava Eriksen 1857-1928 fra Sverige. De bodde først i Fredrikstad og etterpå i Sarpsborg.

7. Johannes 1858-1860.

8. Inger Marie 1862-1938, g.m. Jan Peter Danielsen 1854-1918, fra Trankil i Sverige. De var bosatt i Halden.

9. Johannes 1864-1941, g.m. Justine Juliusdtr. Anderson 1871-1942, fra Skee i Sverige. De bodde først i Halden, men flyttet til Varteig og tok over Skrællane etter faren. De tok da også i bruk navnet «Østtorp» som familienavn. I 1921 fikk Johannes godkjenning til å forandre gårdsnavnet fra Skrællane til

Østtorp. I 1937 solgte han gården og kjøpte Bergby-Framigærn og flyttet dit med hele familien.

Jon Olsen d. y. gikk konkurs og måtte selge gården på tvangssalg i 1885. Alle barna var på denne tiden voksne, flere av dem var også gift. Marie og Ole var de eneste som flyttet med foreldrene. Grunnen til dette tvangssalget var at Elias Amundsen Småberg f. 1836, ordfører i Varteig 1876-79 «stakk av» til Amerika. Han tok med seg kommunekassa og penger som han sammen med en rekke andre vartinger hadde tatt opp som lån, og dro. Alle de som han hadde opptatt lån sammen med, kom i vanskeligheter og ble sittende med gjelden. Tvangsauksjoner og gårdssalg fulgte i kjølvannet.

Jon Olsen kjøpte Haugen (Skoftbyhaugen gnr 3036, bnr 2) og flyttet dit med familien. Han bodde også på Askersby før han kjøpte Skrællane (gnr 3032, bnr 1). Ca 1900 blir Ole og Johannes, Jons sønner, eiere av denne gården. I dag heter plassen Østtorp. Etter en stund eier Johannes gården alene. Skrællane er en gammel husmannsplass under Knatterud (gnr 3032, bnr 1). Det ble fraskilt som eget bruk i 1861. Jon Olsen dør som inderst (betegnelse på husmann uten jord) på Skrællane.

Jon solgte imidlertid Brusevold til sin søster Inger Marie og hennes mann. Og det ble hun som nå førte den nåværende Brusevoldslekta videre.

Syver Johannesen Småberg Isetorp 1812-1906 (eller Syver Ise som han gikk for til daglig), giftet

Syver Johannesen Småberg Isetorp og Inger Marie Olsdatter.

De kjøpte gården i 1885 for å overlate den til sin sønn Johannes Edvart Brusevold i 1886.

Fotograf: Ukjent Eier av bildene: Sigvart Brusevold

seg i 1850 med Inger Marie Olsdtr. Brusevold 1824-1905. De hadde barna:

- 1. Johannes Edvart** 1850-1920.
- 2. Ellen** 1855-1884 g.m. Herman Knatterud 1847-1929.
- 3. Henrik** 1856-1931 g.m. Oline Olsdtr. Bergby. De bodde en periode på "Sorgenfri" på Ise hvor Henrik drev slakteri og pølsemakeri. Han hadde en betydelig omsetning i 1890-åra. Senere solgte han huset til sin søster Elise og flyttet til Eidsberg hvor han bodde til sin død.
- 4. Ole** 1860 - ? ugift og utvandret til Amerika.
- 5. Anders** 1862-1931 g.m. Jakobine Henriksen, Skjeberg 1859-1930. De bodde på gården Hauge i Skjeberg, Jakobine var jordmor.
- 6. Berte Oline** 1864-1943 g.m. sin søster Ellens enkemann, Herman Knatterud. De overtok Isetorp, men solgte gården til Hilmar Berg ca 1910-12. Da Berte Oline ble enke, flyttet hun til sin søster Elise på "Sorgenfri".
- 7. Elise** 1866-1932 ugift. Hun kjøpte "Sorgenfri" av sin bror Henrik og bodde etterhvert sammen med sin søster Oline etter at denne ble enke.
- 8. Julie** 1872-1940 g.m. I Johan Anton Johansen Sikkeland 1872-

98, g.m. II Peder Anton Andreassen Navestad 1869-1958.

Syver fikk ved delingen av farsgården Småberg (gnr 3006, bnr 4) i 1849 halve gården. Her bodde han som nygift. Senere kjøpte han skysstasjonen Isetorp (Isetorp Øvre gnr 3044, bnr 1, 2 og 4), og drev denne sammen med sin del av farsgården. Skysstasjonen hadde eksistert fra 1600-tallet og ble nedlagt ca. 1887. Siden ble det ble drevet telefon-sentral her fram til gården brant ca 1908/10. Da gården brant lå den på motsatt side av veien i forhold til i dag.

I 1903 står han også som eier av Ødegården, under Øvre Isetorp (gnr 3044, bnr 2), og i 1887 står han som eier av Søndre (Nedre) Isetorp eller Velta (gnr 3045, bnr 1). Velta selger han til Haga, Hoell & Søn, for de står som eiere i 1903.

I 1885 kjøpte Syver Ise Brusevold, konas farsgård, av hennes bror Jon som da flyttet til Haugen. Han bodde aldri på eller drev gården selv, men kjøpte den for å selge den til sønnen Joh. Edv.

Johannes Edvart Brusevold

1850-1920, foregåendes sønn, kjøpte gården i 1886. Han giftet seg I med Andrine Olsdtr. Vestigærn (Berby) 1848-1904. De hadde barna:

- 1. Ole** 1880-88.

*Johannes Edvart Brusevold og Andrine Olsdatter Vestigærn
Fotograf: Ukjent Eier av bildene: Sigvart Brusevold*

Han var sersjant i Smålenenes infanteribataljon fra 1877, furer fra 3.3.1893, kommandersersjant fra 1.8.1893, fanejunker fra 1904 og kvartermester ved Landvern-bataljonen fra 1911. Samme år fikk han kongens fortjenstmedalje i sølv med diplom. I det militære skriver han seg for Syversen Isetorp.

Han hadde en hel rekke offentlige verv og var en aktiv person i bygda. Blant annet var han i perioden 1877-79 med ved utstikkingen av traseen til banearbeidene på Østre linje. I 1884-1889 satt han i likningskommisjonen, senere av og til. I 1912 og fram til sin død var han forretningsfører i likningsnemda. I 1888-1913 var han medlem av herredsstyret. I 1892-95, 1899-1907 og 1911-13 var han ordfører. Dessuten kasserer i elverket og formannskapsmedlem i 22 år.

Sigvart Brusevold 22.7.1885 - 18.12.1934, foregåendes sønn fra

2. Inger Marie 1882-87.

3. Sigvart 1885-1934.

4. Johan Arnt f. 1888 (døde sannsynligvis som spedbarn).

5. Inger 1889-1973 ugift og barnløs.

G.m. II Oline Hansdatter Løkka 1864-1911. Hun hadde vært tjenestepike på gården. De fikk ingen barn.

Joh. Edv. ble født på Småberg 26.6.1850. Han ble konfirmert 7.10.1866. I kirkeboka står det: «Meget god Christendomskunnskap, ligeså Flid m. m.» Før og etter konfirmasjonen deltok han i gårdsdriften og da faren kjøpte Ise Skysstasjon (Øvre Isetorp) drev han som skyssgutt. I 1873 begynte han på rekruttskole i Fredrikstad, i 1873-76 gikk han soldatklasse og underoffisersskole i Halden.

Foran fra v.: Sigvart Brusevold med yngstesønnen Sverre foran seg, Einar, Olava Marie, Edvart og Olga. Bak fra v.: Signe, Else Andrine og Solveig. Bildet er tatt i 1933 på Einars konfirmasjon.

Fotograf: Helga Berby Eier: Sigvart Brusevold

Olava med barn. Foran fra v.: Solveig g. Stokmann, Lillian Gressløs g. Thinggaard og Elses første barnebarn, Else g. Sælid, Olava og Signe g. Hagen.

Bak fra v.: Sverre, Einar, Edvart og Olga g. Sælid. Søstrene Else og Olga var gift med hver sin bror.

Fotograf: Ukjent

Eier: Sigrund Brusevold

Oslo, i Hovinveien på Hasle.

4. Einar 24.5.1919 - 20.5.2005.

5. Signe 2.8.1920 - 23.2.2006, g.m. Ola Hagen 5.5.1919 fra Tolga. De bodde først i Nittedal

før de flytter tilbake til Varteig.

6. Johannes Edvart 9.8.1923 - 22.4.2002, ugift og barnløs. Han bodde og arbeidet mesteparten av sitt liv på Brusevold.

7. Sverre Olav 8.7.1929 - 8.5.1993 g.m. Sigrund Kristine Kolbjørnsen f. 1.8.1930 fra Krapfoss i Moss. De bygde seg eneboligen «Fredbo» under Slettevold (Gabrielhytta gnr 3042, bnr 49).

Olava ble sittende alene med gården som enke, bare 46 år gammel. Det ble slitsomme år med hardt arbeid, men hun greide det med god hjelp av de eldste barna og brødrene sine.

Einar Brusevold foregåendes sønn, kjøpte gården i 1954 etter sin mor Olava. Han giftet seg med Olaug Øby 14.5.1916-14.3.2001 fra Ise, i 1949. De har barna:

1. Arne Sigvart f. 24.11.1951,

2. Oddvar f. 13.10.1954 s.m. Laila Johannesen f. 30.10.1964 fra Fredrikstad (de bor i Sarpsborg)

3. Hilde Kristin f. 23.6.1958 g.m. Torbjørn Helgesen f. 20.1.1956 fra

første ekteskap, overtok gården sammen med søsteren, Inger i 1907. Fra 23. des. 1916 eide han den alene. Kjøpesummen for gården var kr 13.000. Sigvart giftet seg i 1912 med Olava Marie Berby 13.3.1888 - 10.7.1968 fra Fossenga (Berby gnr 3051 bnr 1,2 og 3). De fikk barna:

1. Else Andrine 26.9.1912-16.1.1982, g.m. Henrik Marentsius Sælid 29.8.1910 - 29.7.1992 fra Sandbekk (gnr 3050 bnr 5,6,7 og 8). Henriks far kjøpte Sandbæk i 1903, men senere overtok familien Sælid Vestre (gnr 3009). Bodde i eneboligen "Fjellheim" i Varteig, leietomt under Prestegården (Brunsby gnr 3007, bnr 1 og 2).

2. Olga 22.9.1912 - 16.1.2002 g.m. Johan Ludvig Sælid 5.8.1908 - 3.5.1960, bror til ovenfornevnte Henrik. De bygde seg eneboligen «Granum» i Varteig, leietomt under Prestegården.

3. Solveig 21.3.1916 - 1.9.2001, g.m. Karsten Stokmann f. 21.11.1919 fra Rolvsøy. De bodde først på Rolvsøy, så flytter de til

Einar og Olaug Brusevold med eldstesønnen Arne Sigvart mellom seg. I dagligtale brukes bare Sigvart. Bildet er tatt i 1954.

Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

Bede. De bor på Hasle i Varteig.

Einar hadde i likhet med sin bestefar også en rekke offentlige verv og posisjoner. Blant annet 32 år i kommunestyret, hvorav 16 som ordfører, 1955-63 og 1971-79. Ellers var han fylkestingsmedlem og medlem av kommunestyret i 32 år. Fra høsten 1972 til våren 1973 ble han innkalt som varamann på Stortinget. Han har vært formann i skolestyret, sittet i ledelsen for Varteig Sparebank, Sparebanken Borg og Sparebanken Nor og vært leder av Varteig Idrettslag og engasjert i Varteig Historielag, Varteig Pensjonistforening og Varteig Lions m.m.

Arne Sigvart Brusevold foregåendes sønn, overtok gården 1. jan. 1983. Han giftet seg med Unni Margrethe Hovslien f. 13.12.1952, fra Vingrom.

De har datteren **Silje** f. 24.17. 1984 (ad.).

Husene på gården

Husene på Brusevold Nordre stod opprinnelig ca 200 m nord for den nåværende bebyggelsen. I 1979 fantes det fortsatt rester etter disse, i 2011 vites ikke.

Det finnes også rester etter bebyggelse ca 250 m vest for dagens hus. Det er rester etter Tomta, muligens bnr 3, 4 eller 5 da gården ble drevet delt. Navnet brukes fortsatt i dag.

Tunet på gården slik det står i dag har ikke alltid sett slik ut. Det fikk sitt nåværende utseende i 1941. Da ble bryggerhuset satt opp. Dette er i dag kårbolig. I 1910 så tunet ganske annerledes ut:

Våningshuset har stått på samme sted siden 1852. Det var husmannen Sander Helgesen (f.1814), også kalt Sander Hyttene, som tømret opp stua. Einar Brusevold har funnet dette årstallet malt på en bjelke. Sander var snekker og bodde både på Hyttene og på Hesthagan.

Huset som Sander satte opp var et laftet tømmerhus av midtpipehus-typen. Som navnet sier er det en pipe midt i huset og rommene er lagt omkring denne pipen, slik

at alle rom kan ha eget ildsted. Mest sannsynlig

Arne Sigvart, Unni og Silje Brusevold

Fotograf og eier: Helge Bergby

Den siste veggen, vestveggen stod fortsatt uferdig da Einar Brusevold stod til konfirmasjon i 1933. Da var det bare slått underliggere over tømmerveggen, påliggerene manglet. Det var sannsynligvis stram økonomi som gjorde at ikke kledningen ble fullført.

*Fotograf: Helga Bergby
Eier: Sigvart Brusevold*

var vinduene smårutete. Huset var i halvannen etasje med kjøkken, kammers, finstue og gang nede, og soverom oppe. Denne hustypen var den vanligste bolighustypen i Østfold fra 1850 til ca 1965. Stua stod med de ukledde tømmerveggene fram til begynnelsen på 1900-tallet. Da kom det en snekker fra Rognerud som kledde sør- øst- og nordveggen. Denne snekkeren jobbet for 1,- kr dagen, samt kost og losji. Dette fortalte Anton Kingsrød på Skaulund (Galteryggen) til Einar Brusevold på sine gamle dager. Anton kom til Skaulund i 1911 (i 1909 skriver Inger Louise Bergerud i sin bok "Slekt i øst og vest, Varteig-Stryn"), og dette er den nærmeste dateringen som finnes når det gjelder dette arbeidet.

Etter århundreskiftet var det sveitserstilen med pynt og ornamenter som var den dominerende stilen. Det ble vanlig å skifte ut de gamle smårutete vinduene som de fleste tømmerhus hadde, med større fire-

Huset i vinterskrud. Bildet er tatt i 1977 med det første tilbygget.

*Fotograf: Einar Brusevold
Eier: Fam. Brusevold.*

delte krysspostvinduer. Mest sannsynlig ble dette gjort også på Brusevold, for vinduene var av en slik krysspost-type ved det neste vindusbytte i 1956. Vinduene fikk nå en bred belistning og sidebelistningen ble ført ned forbi sålbenken. Huset ble også utstyrt med en utskjært list, etasjeskille, som løp rundt hele huset og markerte skillet mellom de to etasjene.

Til slutt ble det bygget til en flott veranda foran inngangsdøren på nordveggen med mye utskjæringer og "snekkerglede".

I 1956 fikk våningshuset et tilbygg på vestveggen med bad, do og vaskerom. Det ble boret etter og lagt inn vann, i tillegg til vannklosett. Det ble samtidig laget ny inngang til huset via tilbygget fra nordsiden. Vinduene i hele huset ble byttet til to- eller trefags, lavere vinduer,

*I bakgrunnen den gamle låvebygningen sett fra sørsiden. Bildet er tatt ca 1932. Det er Sverre Brusevold med sitt søskenbarn Reidar Bergby som sitter i haven. Fotograf: Helga Bergby
Eier: Sigvart Brusevold*

samtidig med at det ble tettet ett vindu i første etasje, det lengst mot nord, på østveggen. Vindustypen som nå ble brukt var typisk for funksistilen.

Under ombyggingen ble den gamle vindusbelistningen, etasjeskillet, "snekkergleden" og "blonde"-verandaen fjernet og det ble satt opp en enklere, større veranda foran den opprinnelige inngangen, samtidig som den gamle inngangsdøra ble byttet ut. Denne ble "stas"-inngang mens det til hverdags ble benyttet den nye døra i tilbygget. Kjøkkenet fikk ny dør ut til gangen i tilbygget.

I 1992 ble østveggen på stua kledd om av snekkeren Helge Wilhelmsen. Da ble det funnet kjærlighetsbrev skrevet i 1911 og -12 til Johannes Edvart Brusevold. Han var enkemann for annen gang

Bua sett fra nord med det tilbygget som ble satt opp på 1970-tallet. På bildet er det søskenbarna Silje Brusevold, Lene og Martin Helgesen som har kledd seg ut og leker. Bildet er tatt i 1988. Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

og 61 år gammel... - Brevene var fra en Julie Marie Pedersen Kullerud. De lar seg fortsatt lese selv om de er noe fuktskadet og beviser at man aldri blir for gammel til å sverme!

I 1994 ble tilbygget ytterligere utvidet med vaskerom, kjølerom og en romslig veranda mot sør. Samtidig ble det også lagt nytt tak på hele huset.

Låven stod opprinnelig på motsatt side av gårdsplassen i forhold til i dag. Den lå litt nord-øst for dagens kårbolig.

Det var Anton Eriksen (Skofteby) Haugen, som satte opp låven i 1902 eller 1903. Anton var bror til Oline Eriksdatter Berby, Olavas farmor. Anton var gift med sin søsters stedatter Karoline Andersdtr. Finnstad. Som en kuriositet kan også fortelles at han endte sitt liv på

Einar, Edvart og Sverre med hunden sin Turid, på "telttur" ca 1936. I bakgrunnen ses den nye låven med det gamle vedskjulet inntil.

Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

uvisst vis. Han dro til Sarpsborg og kom aldri hjem, ryktet forteller at han druknet, men noe lik ble aldri funnet!

Den gamle låvebygningen hadde en høylåve i midten med en forholdsvis lav låvebru midt på. Stallen var bygget inntil på nordsiden og hadde lavere tak. Fjøset var tilsvarende bygget inntil på sørsiden og hadde også tilsvarende lavere tak, som stallen. Utedoen var bygget inntil sørveggen på fjøset.

Den nye låven som er den som står i dag, ble tegnet og satt opp av byggmester Magnus Nilsen Holter i 1928. Den nye låven ble lagt på den motsatte siden av tunet og lå inntil det nordvestre hjørnet på det gamle vedskjulet/bryggerhuset. Den samme byggmesteren tegnet og satte opp låven på

Bilde av Sverre Brusevold. I bakgrunnen ses bua med sitt opprinnelige utseende og til høyre ses det nye bryggerhuset. Helt til høyre i bildets ytterkant ses den gamle låven.

Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

Fossenga (Bergby, gnr 51, bnr 1, 2, 3), gården der Olava Brusevold var født.

Bua stod der den fortsatt står og så nesten ut som den gjør i dag. Det var en Ole Hansen, kalt "Stor-Ole", fra Greåker som bygde denne i 1910. Bua hadde to smårutete, kvadratiske vinduer mot sør, en på hver side av døren og ett smårutete, kvadratisk vindu i gavlspissen mot øst. Døra var plassert midt på sørveggen. Forandringen som er gjort er at vinduet på østsiden i gavlspissen er tettet og belistningen rundt dør og vinduer er fjernet.

Det er også satt opp et tilbygg på baksiden, mot nord, som brukes som garasje.

Det gamle bryggerhuset/vedskjulet stod på motsatt side av tunet i forhold til i dag. Det var Anton Haugen som satte opp dette huset også i 1902 eller 1903, samtidig med den første låven. Det lå omtrent der

Bryggerhuset er helt bygget om til kårbolig og har fått sitt første tilbygg av verksted. Huset er sett fra nordvest. Bildet ble tatt da Sigrund og Sverre Brusevold ankommer Oddvars konfirmasjon i 1969. Personen til høyre er ukjent.

Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

hvor dagens gårdsplass er. I tillegg til bryggerhus rommet huset også vedskjulet.

Det nye bryggerhuset ble bygget i 1941/42 på østsiden av tunet. Huset hadde inngang på nordsiden av husets vestside, og hadde et lite bislag og stentrapp. Det var kjøkken, kammers og finstue nede og soverom oppe. Vinduene var sidehengslede, tofags og i det sør-østre hjørnet var det, hjørnevindu, typisk for funkisstilen. Her var det bakerovn i kjelleren.

I tilknytning til bryggerhuset ble det i 1966 bygd på verksted og garasje på nordsiden.

Samtidig ble bislag og trapp fjernet og erstattet med en lang smal veranda som løp i hele husets lengde. Det ble murt opp trapp i sør-enden av verandaen og taket ble nå trukket utover verandaen og båret av hvitmalte, enkle søyler. Det ble også bygget på en ark på østsiden.

I 1949 ble bryggerhuset **kårbolig**. Olava og Edvart flyttet hit da Einar

giftet seg og flyttet inn i våningshuset. Da Arne Sigvart giftet seg i 1974, ble bryggerhuset på nytt gjort om, modernisert og bygget ut.

Da Arne Sigvart overtok gården i 1983 flyttet Einar og Olaug inn i kårboligen mens Arne Sigvart og Unni flyttet inn i våningshuset.

Badstua ble satt opp 1945 av Ola Hagen, svigersønn til Olava (gift med Signe, Einars søster). Den ligger fortsatt øst for våningshuset. Til å begynne med inneholdt huset også den nye utedoen. Den gamle forsvant jo da gamlelåven ble revet. Utedoen var i bruk til 1956 da det ble lagt inn vannklosett i hovedhuset.

"Edvarthuset" ble bygget i 1974 da Sigvart flyttet inn i bryggerhuset. Det ligger nord-vest for tunet og Edvart bodde her fram til sin død i 2002. Huset leies nå ut.

Verkstedbygningen ble også bygget i 1974. Den ligger som Edvart-huset nord for tunet.

Bildet av Verkstedbygningen er tatt i 2010.

Fotograf og eier: Wigdis Bergby

Hestene på Brusevold i 1918. Fra v. Ole A. Bergby med hesten Tryggen, så folungen Finnstadsvarten og Borga med Olga Brusevold på ryggen. Ved siden av står hennes far Sigvart Brusevold. Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold

Husdyrhold

Hovednæringen på Brusevold har gjennom tidene vært basert på husdyrhold, da vesentlig på melkeproduksjon. Ved siden av dette har det også blitt drevet en del skogbruk og kornproduksjon.

Størrelsen på buskaper har variert. Det har vært fra 5-6 opp til 20 kyr å finne i fjøset. Melkekyr fantes det kontinuerlig på gården fram til 1957. Da ble det et opphold på 10 år. Men da gården alene ikke var stor nok til å leve av uten husdyr, ble produksjonen startet opp igjen i 1967 og fortsatte fram til 1978. En annen grunn til at man valgte å starte opp med melkekyr igjen hadde med lønnsomheten å gjøre. Melkeprisene hadde steget betraktelig samtidig som bedre fôr forbedret kyrnes yteevne.

Melkeproduksjon pr. år:

1920 - 1000 liter

1945 - 3000 liter

1978 - 7500 liter

Levert ku til slakt:

1930 - 97 kilo

1978 - 483 kilo

I tillegg til kyr har det vært andre husdyr som har hørt gården til.

Gris har for eksempel vært et viktig tillegg. Antallet har variert fra gris til husbruk til produksjon av slaktedyr. Her kan nevnes smågrisproduksjon fra ca 1950 og fram til 1967.

Høner har det vært på gården fra tid til annen, men det har kun vært til eget bruk. Siste gang det var fjærkre på gården var i 1957.

Under 2. verdenskrig var det 5 sauer på gården. Disse ga ull både til egenprodusert garn og kjøtt til mat og var et nyttig tilskudd til husholdningen.

Hester har vært fast inventar under hele gårdens historie. Den siste hesten som gikk i daglig arbeid døde i midten av 1950-årene, så ble det et opphold fram til 1977. Da ble det på nytt kjøpt hest, men bare som en hobby. Hest er det også på gården i dag, en egen og en oppstallet.

Arbeidet i fjøset

Fram til 1952 ble kuene på Brusevold melket for hånd. Melken ble oppbevart i spann som ble satt i store støpte kummer fylt av is. Isen ble saget løs og hentet fra Isesjø om vinteren, og ble oppbevart i sagflis om sommeren. Hver dag ble så melken kjørt til Ise Meieri. Det ble opprettet et kjørelag til dette. Det bestod av Brusevold, 2 Skoftebygårder og Skaulund. Etter

*Lange hesjer på det jordet som ble kalt "Kviløkka". Billedteksten i Einars album lyder: "Her lå det igjen mye svette"!!
Fotograf: Ukjent Eier: Sigvart Brusevold*

tur ble så melken kjørt med hest til meieriet. Denne ordningen ble det slutt på i 1946/47. Da ble Ise Meieri nedlagt og melken ble transportert til meieriet i Sarpsborg. Transporten ble nå overtatt av lastebiler: Melke-spennene ble plassert på en melke-rampe ved fylkesveien og hentet der. Det var private melkekjørere som stod for denne transporten.

I 1952 ble det kjøpt melkemaskin på Brusevold. Transporten av melka fortsatte imidlertid som før inntil 1972 da det ble installert melketank på gården.

Jordbruksmaskiner

Mot slutten av 1800-tallet kom det treskemaskiner. På Brusevold ble det kjøpt treskeverk i 1911.

I 1920-årene ble det innkjøpt slå-maskin. Den ble trukket av to hester og overtok for handkraften. Slå-maskinen fikk påmontert et meie-apparat som ble brukt til å slå kornet med. Men fortsatt gjenstod arbeidet med å samle kornet i nek og få det på låven for handkraft. I 1929 ble det innkjøpt selvbinder til 3 hester. Slepêtresker til traktor i 1955 og selvgående skurtresker i 1976.

Til å begynne med ble kornet lagret på bua (stabburet) i binger både til eget bruk og for salg. Da skurtreskeren tok over, meldte det seg samtidig et behov for tørking. I 1959 ble det derfor bygget en kaldluft-tørke. Denne ble igjen erstattet av en varmlufttørke i 1978 som hadde en

lagringskapasitet på ca 100 tonn.

Gresset ble som kornet tidligere slått for hånd med ljå. Det ble enten lagt i såter eller hengt på hesjer for tørking. Det tørre høyet ble så kjørt hjem på låven for oppbevaring. Slåmaskinen som ble kjøpt i 1920-årene, kunne kjøres uten meie-apparat for da å slå gresset. Denne slåmaskinen ble erstattet av en som skulle brukes etter traktor.

I 1952 ble den første siloen bygd. Ved siden av slåmaskin til traktor trengtes nå også silosvans. Det ble anskaffet i 1953/54. I 1960 ble det kjøpt forhøster som gjorde silosvansen overflødig. Ved siden av siloen fra 1952 er det senere bygd til to nye.

Skogbruket

Arbeid i skogen har blitt drevet i alle år. I tillegg til egen skog kunne de også dra ut til de omkringliggende kommunene for å hugge tømmer. Det var til Rakkestad, Tune og Svinndal de dro til for det meste.

Trevirket som ble tatt ut i egen skog ble brukt til vedlikehold av husene på gården, mye ble brukt til brensel og delvis ble noe tatt ut til tømmerproduksjon for salg. Det

de tjente ved å dra ut på hogst kom godt med til gårdsdriften.

Idag

Nå drives gården med kornproduksjon. Men ingen kornbonde kan leve av 100 mål jord i dag. I tillegg til å drive gården tar Sigvart på seg leietresking og jobber som tømmerkjører for Terje Bråthen på Ise. Unni Brusevold jobber for Brødrene Skolt i Skjeberg.

Dyra på gården i dag er kun til hobbybruk. Det er en nordlandshest, kaniner, et varierende antall sauer og en hund.

Brusevold Nordre utgjorde i 1979: 558 mål skog, 150 mål dyrket mark og 45 mål udyrket mark.

Skriftlige kilder:

Varteigboka av Olav Spydevold
Norsk personnamleksikon av Kristoffer Kruken og Ola Stemshaug
Ordbok for slektsforskere av Terje A. Tetmo

Muntlige kilder:

Einar og Sverre Brusevold.
Nils og Helge Bergby
Synnøve Gundersen

Etter kommunesammenslåingen har gården nå formelt gnr 3037, bnr 3, i Sarpsborg kommune. En følge av sammenslåingen er at alle gårder i tidligere Varteig kommune har fått veinavn og nummer. Men ingen regel uten unntak. Brusevold har ikke fått noe! Dette skyldes en årelang uenighet angående stavemåten av navnet: Om Brusevold skal skrives med eller uten D!

69 97 39 00
Bredmyra 4
1739 Borgenhaugen

VARTEIG GATEKJØKKEN

VIET - THAI MAT PIZZA & GRILL

Take Away

Hasle Hageby 1 1734 Hafslundsøy

Tlf. 69 12 14 01

VELKOMMEN !!!

Kontakt oss:

E-post:

reid-sko@online.no

Hovednummer:

957 86 800

Besøks- og postadresse:

Bodalsv 60

1743 KLAVESTADHAUGEN

Speedheater maling og lakkfjerner gjør maling og lakkfjerning til en lek.

Kan brukes på hus, hytte og båt, utvendig og innvendig. Dører, vinduer og møbler.

Speedheater Metoden bygger på malingsfjerning på treverk med IR-teknikk.

Speedheater Metoden er skånsom mot tre og anbefales derfor av Riksantikvarene både i Norge, Sverige og Finland.

Speedheater varmer opp den gamle malingen/lakken ved hjelp av IR metoden

IR-varmen løser maling og lakk raskt og effektivt. Deretter er det lett å skrape den bort. Overflaten er klar til å males rett etter at den gamle malingen / lakken er fjernet.

**Speedheater 1100 IR system
Standard.**

Består av verktøybox m/ Speedheater, 2 skrapere og 2 kroker

APOTEK 1 BJØRNEREN I STORBYEN KJØPESENTER

Telefon: 69 130800

Telefax: 69 130805

Byens største og mest sentrale apotek

Lange åpningstider: Mandag – fredag: 9:00 – 20:00

Lørdag: 9:00 – 16:00

Utkjøring av varer og stort vareutvalg

**Kultorp
Bilservice AS**

Telefon: 69 12 13 50 – 414 69 373

Din sikkerhet - vårt ansvar!

AutoMester.no
Flere glade bilister

BILVERKSTEDET FOR ALLE MERKER OG EU-KONTROLL

BR

Brattset

ARF- Autorisert regnskapsfører

Regnskap

-spiller på ditt lag

org.nr 969 674 882

post@brattset.no, Brenneveien 85, 1735 VARTEIG

Tlf: 69 13 28 40 907 53 371 fax 69 15 37 68

Boliglån

Det er ikke bare rentenivået som skiller låneilbudene

Ut fra dine planer og din privatøkonomi hjelper vi deg med et boliglån du er tjent med - også i fremtiden. For rådgivning, kom innom et av våre bankkontorer, ring oss på 04800 eller se www.dnbnor.no

DnB NOR

Jakt og friluft- spesialisten

ØSTFOLDS STØRSTE OG ELDESTE KRAMBU

L. Evensen as

Fellygoten 71 - 1706 Sorpsborg. Tlf.: 69 15 42 22. E-post: evensen@l-evensen.no

MUSIKKVERKET

BORG PLATEBAR AS

STORBYEN, SARPSBORG

Tlf. 69 15 54 02

FRODE THORSEN

Malermester

Iseplassveien 27 • 1730 Ise • Tlf: 917 38 442 • malerfrode@gmail.com

L Tømrerfirma
BRØDRENE LUNDE DA
Kjell Andre Mob. 41240126 Kenneth Mob. 41240127
• RESTAURERING • GARASJER • NYBYGG • TILBYGG
Tlf. 69120768 Fax. 69120769

- *Sliping og lakkering av alle typer tregulv*
- *Luting, oljeing og beising*
- *Salg av lakk og utstyr*
- *Sliping av betong, marmor og granitt*

MATHISEN's GULVSERVICE

Ødegårdssletta 3, 1735 Varteig
Tlf. 69 13 15 11 Mobil 928 27 380
E-mail: t.mathisen@bluezone.no

Prosjektadministrasjon
Detaljprosjektering
Byggeledelse

INGENIØRENE
LINDBÆK & SVENDSEN AS

Internett: www.ls-as.no
Telefon: 69 97 30 00

Mesterbygg
Sarpsborg AS

Tlf 69 15 80 40 - Fax 69 15 80 41

Kvalitets- håndverk & Service

Påtar oss alle typer oppdrag innen murer- og tømmerfaget

Lorentz Christer Lunde

Mob.: 994 44 703

E-post: christer@mesterbygg.no

Leif Rangøy

E-post: leif@mesterbygg.no

Mob.: 905 69 009

HVA KAN VI GJØRE FOR DEG?

XL BYGG.

KNATTERUDFJELLET

**Sarpsborg
Park & Anlegg as**

TELEFON: 69130390 - TELEFAX: 69130399

www.park-anlegg.no

Vestby Planteskole

**Hos oss får Dere faglig veiledning,
og stort utvalg av planter til hagen.**

Stort utvalg av :

- Stauder
- Roser
- Frukt og bærbusker
- Hekkplanter
- Prydbusker
- Jord og gjødsel

Dere finner oss på Hafslundsøy.

Vestby Planteskole

Vestbyveien 20, 1734 HAFSLUNDSØY

Tlf : 69149237 Fax : 69146133 Sortiment og priser : www.vestby-planteskole.no

Freddy Mathisen as

MASKINENTREPRENØR

Mobil: 957 75 477

Mobil: 957 75 478

Fax: 69 13 22 12

Privat: 69 13 14 92

SARPSBORG

HUS OG HYTTER I LAFTET TØMMER

**VI LEVERER TØMMERKASSER, NØKKELFERDIGE
BYGG, STAV OG LAFT.
HYTTER, HUS, ANNEKS, STABBUR, TILBEHØR**

NAVESTAD BYGG A.S

Børtevatnsvæien 493, 1730 Isø

+ 47 69 14 57 00

fax + 47 69 14 56 99

navebygg@online.no

mob + 47 90 85 66 99

Øya's Klippotek

Telefon 69 15 44 00

Tor-Ingar Walther

AUT. MASKINENTREPRENØR

Dueholveien 102

1735 Varteig

Telefon 69 13 28 80

Telefaks 69 13 28 80

Mobil 913 37 910

Varteig Historielag

Stiftet 8.2.1982

Internett: www.varteig-historielag.no

Org.nr.: 991 901 809

VARTEIG HISTORIELAG har som formål å vekke og fremme den historiske interesse blant bygdas befolkning og andre som er interessert i bygda. Dette gjøres ved bl.a.

- å avholde møter med lokalthistoriske foredrag
- innsamling av kildemateriale og gjenstander av historisk verdi
- registrering og bevaring av kulturminner
- stimulering og hjelp til slektsgranskere

VARTEIG HISTORIELAG har 2 æresmedlemmer og ca 100 ordinære medlemmer. Medlemskontingent for 2010 er 200 kr (100 kr for familiemedlem).

Styret i Varteig Historielag 2010:

Leder	Kjell Lunde	tlf 69131303
Styremedlem	Øistein Bøe	tlf 69132889
Styremedlem	Karin Ek	tlf 69132876
Styremedlem	Kari Lunde	tlf 69149062
Styremedlem	Erling Skivdal	tlf 69225149

**HISTORIEN gjentar seg, VARTINGENE
kjøper bil hos**

Brennes Auto

Klokkergårdveien 9, 1711 Sarpsborg

Tlf. 69 16 17 00

www.brennesauto.no